

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
СЕКЦІЯ СУСПІЛЬНИХ І ГУМАНІТАРНИХ НАУК**

**КОНЦЕПЦІЯ
ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ
НА ПЕРІОД ДО 2020 РОКУ**

(ПРОЕКТ)

КИЇВ 2011

Проект Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 р. підготовлений в установах Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України під загальним керівництвом віце-президента НАН України академіка НАН України В. М. Гейця.

Проект розроблений відповідно до Закону України «Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік» (розділ 2 частина III) та доручення Кабінету Міністрів України від 01.07.2010 р. № 38719/1/1-10.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1. СТАН ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	6
2. ЦІННОСТІ, ПРИНЦИПИ І ПРІОРИТЕТИ ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ	13
2.1. Ціннісна основа гуманітарного розвитку	13
2.2. Основні принципи гуманітарного розвитку.....	14
2.3. Національні пріоритети гуманітарного розвитку	16
2.4. Гармонізація міжетнічних та міжконфесійних відносин.....	18
2.5. Інтеграція національної культури в європейський культурний.....	20
простір та міжнародне співробітництво в гуманітарній сфері.....	20
2.6. Розвиток співробітництва з українцями за кордоном	21
3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ	23
3.1. Підвищення добробуту населення і впровадження.....	23
високих соціальних стандартів життя.....	23
3.2. Розвиток освітнього і наукового простору.....	24
3.3. Забезпечення гендерної рівності, прав людей з особливими потребами	
та обмеженими фізичними можливостями	26
3.4. Розвиток охорони здоров'я, впровадження стандартів здорового	
способу життя.....	27
3.5. Забезпечення сталого розвитку суспільства і права людини	29
на безпечне довкілля.....	29
3.6. Створення умов для гідної, результативної праці	29
3.7. Здійснення ефективної культурної політики, розвиток осередків	
культури, музейної справи, збереження та підтримка національної культурної	
спадщини.....	30
3.8. Забезпечення свободи совісті, релігійної свободи, вдосконалення	
правового регулювання державно-церковних, міжцерковних, міжконфесійних	
відносин.....	33
3.9. Модернізація національного інформаційно-комунікативного простору	
.....	34
3.10. Інноваційний розвиток як чинник гуманізації суспільства	35
3.11. Національні культурні індустрії України	37
4. МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ	41
4.1. Удосконалення державного управління гуманітарним розвитком та	
інструменти культурної політики.....	41
4.2. Розробка і реалізація державних програм у гуманітарній сфері.....	43
4.3. Діалог держави і громадянського суспільства як головна умова	
здійснення відповідальної гуманітарної політики.....	44
4.4. Формування відносин суспільної довіри й громадянської	
відповідальності	46
4.5. Моніторинг громадської думки та психоемоційних настроїв населення	
щодо гуманітарного розвитку суспільства.....	49

4.6. Фінансово-економічні механізми реалізації культурної політики	52
5. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ.....	55

ВСТУП

У глобалізованому світі третього тисячоліття розвиток держави стає можливим лише завдяки ефективній реалізації її людського потенціалу. Як європейська за своєю цивілізаційною належністю держава Україна має спиратися у своєму розвитку на людиноцентричну систему цінностей, основу якої становлять свобода, справедливість і солідарність. Зазначена система вже довела свою ефективність та відповідає практичним потребам сучасного суспільного життя.

Нині в Україні розгортається процес змін, що мають на меті всебічне забезпечення інтересів людини, сприяння її прагненню жити й творити в гармонії зі своїми духовними цінностями, суспільством, природою. Спираючись на цей підхід, Україні потрібно забезпечити цілісну політику гуманітарного розвитку, адекватну модернізації суспільства в межах загальноєвропейських тенденцій.

Гуманітарний розвиток України є процесом удосконалення суспільства у напрямі наближення до потреб людини в усіх сферах суспільного життя, створення умов для максимального розвитку національної культури, розкриття творчого потенціалу й самореалізації кожної особистості відповідно до її потреб та інтересів.

Гуманітарний розвиток України уособлює прагнення нації до формування суспільства, яке ґрунтується на гуманістичних засадах, на повазі до гідності людини – загальних ідеалах людства й забезпеченні всебічного соціального поступу. Вони окреслені в основоположних документах світової спільноти, що фіксують універсальні стандарти прав людини, – Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права та факультативних протоколах до них; Гельсінському підсумковому акті щодо безпеки та співробітництва у Європі.

Державна стратегія гуманітарного розвитку України ґрунтується на нормативних положеннях зазначених міжнародно-правових актів щодо забезпечення загальнолюдських цінностей свободи, рівності та солідарності, сформульованих у Декларації тисячоліття Організації Об'єднаних Націй, затвердженій резолюцією 55/2 Генеральної Асамблеї від 8 вересня 2000 р. Поряд з цим, зазначена стратегія спирається на загальнонаціональні цінності українського суспільства, такі як: формування спільної ідентичності, політична стабільність, толерантність, відповідальність, соціальна справедливість, захист економічних та соціальних прав людини.

Метою стратегії гуманітарного розвитку України є: удосконалення суспільного середовища на засадах безпеки й стабільності, створення умов для функціонування демократичної культури, конкурентоспроможної і рівноправної серед культур інших народів світу; формування вільної, забезпеченої всіма можливостями для самовиявлення, фізично й духовно розвиненої особистості, яка живе в гармонії із собою, іншими людьми, природним середовищем і навколишнім світом.

Основоположним критерієм гуманітарного розвитку країни, інтегральним показником соціального благополуччя є стан здоров'я та тривалість життя населення. Здоров'я населення – частина національного багатства, важлива передумова соціально-економічного поступу країни. Завдання держави полягає у створенні умов для реалізації кожною людиною свого права на довге здорове життя, а також у формуванні й поширенні настанов на здоровий спосіб життя, відповідальне ставлення до здоров'я.

Основними завданнями гуманітарного розвитку є: оптимізація соціальних відносин і забезпечення прав людини; покращення якості життя; налагодження ефективної системи охорони здоров'я і утвердження здорового способу життя; гармонізація системи «людина – природа»; формування загальнодоступної, демократичної освітньої системи і вдосконалення наукового простору; науково-технічна модернізація та впровадження інноваційних проєктів; інтеграція національної культури у європейський культурний простір та міжнародне співробітництво у гуманітарній сфері; досягнення структурної змістовності, узгодженості культурних інституцій, збереження високих здобутків у сфері мистецтва.

Правова основа гуманітарного розвитку визначена Конституцією України, яка проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, та гарантує забезпечення державою основних прав громадянина: права на вільний розвиток особистості; рівності прав громадян перед законом; рівності прав жінки і чоловіка; невід'ємного права на життя; права на недоторканність житла; права на свободу думки й слова, світогляду та віросповідання; права на охорону здоров'я, медичну допомогу та страхування тощо.

1. СТАН ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Стан гуманітарного розвитку України характеризується поєднанням суперечливих та іноді протилежних за спрямованістю процесів. З одного боку, відповідно до доповідей ПРООН щодо людського розвитку, Україна є країною

з високим рівнем розвитку людського потенціалу (69-те місце в Доповіді 2010 р.), хоча її місце в рейтингу коливається між групами країн із середніми та високими показниками (в 1990 р. Україна посідала 45-те місце, а у 2009 р. – 85-те). З іншого боку, неможливо заперечувати наявність в українському соціумі кризових явищ, зумовлених як складнощами на шляху системних перетворень в Україні, так і погіршенням соціально-економічної ситуації у світових масштабах. Безперечно, процеси демократизації та ринкових перетворень зумовили зростання творчої активності громадян, виникнення громадських об'єднань, зростання кількості різноманітних ринкових послуг, зокрема і в гуманітарній сфері. Разом з тим процес неефективної модернізації українського суспільства призвів до певних проявів морально-етичної та правової аномії. До того ж дедалі виразнішою стає тенденція до скорочення участі держави в підтримці програм, пов'язаних з гуманітарним розвитком, що має наслідком зменшення її впливу на формування життєвих цінностей і орієнтацій населення.

Україна перебуває у стані демографічної кризи, одним із проявів якої є зменшення чисельності її населення. Якщо в 1990 р. у країні проживало 51,6 млн. осіб, то на початок 2011 р. – уже 45,6, а за національним прогнозом на 2030 р. в Україні проживатиме 41,5 млн. осіб. Сучасний рівень народжуваності нижчий, ніж той, що потрібен для забезпечення простого відтворення населення, у зв'язку з чим у середньостроковій перспективі відсутня можливість відновлення 50-мільйонної чисельності населення. Хоча низький рівень народжуваності мають більшість розвинутих країн світу, в Україні він поєднується з високою смертністю населення. Середня очікувана тривалість життя при народженні становить близько 68,6 років, що значно нижче ніж у провідних країн світу, де цей показник коливається між 78–82 роками.

Забруднення навколишнього середовища, погіршення умов життя, нераціональне харчування, поширення шкідливих звичок, слабкість державної політики у сфері охорони здоров'я, поширення таких захворювань, як туберкульоз і СНІД, зниження якості медичного обслуговування негативно позначилися на здоров'ї громадян України. Як наслідок – значно збільшилася загальна захворюваність населення. Погіршення стану здоров'я населення не лише обумовлює зростання потреб у медичній та соціальній допомозі, а й зумовлює додаткове навантаження на бюджет.

Країна втрачає надто багато своїх громадян у найпродуктивнішому віці, а самі громадяни позбавляються можливостей для підвищення рівня добробуту шляхом реалізації своєї освіти й професійного досвіду. Утворюється замкнене коло: зниження рівня людського розвитку звужує можливості для суспільних реформ, а відсутність реформ позбавляє можливостей для реалізації людського потенціалу, сприяючи таким чином його деградації.

Економічні трансформації, що супроводжувалися кризовими явищами, призвели до зниження купівельної спроможності населення та спричинили зростання диференціації доходів. Тому актуальною залишається проблема бідності, розв'язання якої є пріоритетним завданням для України. У період економічної кризи відбулося зростання масштабів абсолютної бідності: рівень бідності за критерієм фактичного прожиткового мінімуму становив у 2008 р. 19,9 %, а у 2009-му підвищився до 24,8 %. Зберігаються стабільно високі

показники нерівності, і відповідно, відносної бідності. Для України характерним є феномен значних масштабів бідності працюючого населення та, як наслідок, високі ризики бідності сімей з дітьми, загроза вкорінення хронічної та спадкової бідності, обмеженість у доступі до послуг та засобів комунікації, відсутність нормальних житлових умов та можливостей їх покращення. Це обумовлює низьку самооцінку населенням свого життєвого рівня та надвисокі показники суб'єктивної бідності (56,4 % у 2009 р.).

Надмірна диференціація регіонів за соціально-економічним станом призводить до формування нерівності можливостей для розвитку людини, посилення міграційних процесів, провокує політизацію регіонального чинника, поглиблює світоглядну і політичну дезінтеграцію суспільства. Відсутність ефективної державної регіональної політики, починаючи із середини 90-х років, уже спричинила дезінтеграційні тенденції, послаблення міжрегіональних економічних зв'язків, поглибила диференціацію регіонів за рівнем конкурентоспроможності та якістю життя людей.

Залишаються нерозв'язаними проблеми молоді, серед яких – нерівний доступ до освіти й працевлаштування, забезпечення житлом. Кожна третя молода людина не задоволена своїм соціальним статусом, і лише третина молоді бачить власну соціальну перспективу в Україні. Серед молоді спостерігається найвищий рівень безробіття, що пов'язано з пошуком першого робочого місця. Особливо гостро ці проблеми постають перед сільською молоддю, і вирішення їх неможливе без якісних змін у сфері освіти та соціальної політики.

Забезпечення гендерної рівності дотепер залишається серйозною проблемою для України. Жінки мають порівняно гірший доступ до розподілу суспільних ресурсів. Існує гендерна сегрегація зайнятості: у низькооплачуваних видах економічної діяльності зайняті переважно жінки, заробітна плата жінок становить 75 % від заробітної плати чоловіків, на вищих посадах у системі влади та державного управління, де приймаються політичні рішення, переважають чоловіки. Таким чином, високі рівні зайнятості та освітньо-професійної підготовки жінок супроводжуються їхнім незначним представництвом у сфері прийняття рішень – у політичному житті, державному управлінні, бізнесі.

Багаторазові спроби реформувати вищу освіту в Україні не мали цілісного, системного характеру. За роки незалежності чисельність студентів вищих навчальних закладів постійно зростала. Кількість абітурієнтів, які обирають престижні спеціальності, збільшується за рахунок розширення мережі вищих навчальних закладів (ВНЗ) не лише державної, а й недержавної форм власності. При наборі до ВНЗ не завжди враховуються довгострокові тенденції попиту й пропозиції робочої сили, що призводить до зростання напруженості на ринку праці України та структурного безробіття. У найближчі роки очікується скорочення контингенту випускників загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) та професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ), обумовлене впливом демографічних чинників, що може спричинити ряд проблем: 1) у ВНЗ – пов'язаних з погіршенням їх фінансового стану, масовим скороченням педагогічних та науково-педагогічних працівників,

дестабілізацією загальної діяльності вузів; 2) на національному та регіональних ринках праці – через значне зменшення пропозиції кваліфікованої робочої сили й фахівців з вищою освітою. Зростаючі темпи економічних і технологічних змін також призводять до необхідності зміни працівниками роботи і навіть професії, що дедалі більше потребує переходу від традиційної до гнучкої форми зайнятості та використання в процесі професійного навчання інноваційних навчальних технологій.

Таким чином, основними проблемами на шляху адаптації системи освіти до вимог часу є: 1) зниження доступності освіти та невідповідність її якості сучасним вимогам; 2) невідповідність ринку освітніх послуг потребам ринку праці, що спричиняє диспропорції між підготовкою спеціалістів та попитом на них з боку роботодавців; 3) неефективність механізмів державного фінансування системи освіти при постійному збільшенні бюджетних видатків на освіту; 4) збереження занадто централізованого керування освітнім процесом.

Удосконалення системи освіти, як і перспективи культурного розвитку в цілому, потребує інтенсивного використання інформаційно-технологічного ресурсу, розширення електронної комунікації, освоєння можливостей глобальних інформаційних мереж. В Україні дотепер залишаються недостатньо високими показники охоплення молоді Інтернетом – 36 % на відміну від 90 % – у країнах Балтії чи навіть 50 % у РФ. Унаслідок цього інституційні медіа в Україні мають значно невикористаний потенціал організувати й контролювати комунікації молоді і зрілої аудиторії. Високоресурсні із соціального погляду групи практично ізольовані від альтернативних інформаційних систем.

За оцінками Світового банку, Індекс економіки знань, який розраховується з показників розвитку інноваційної системи, освіти й людських ресурсів, інформаційно-комунікаційних технологій та економічного режиму і державного управління, для України становить 5,55, тоді як для провідних країн світу він перевищує 8,21 (Швеція, Сполучені Штати Америки, Фінляндія, Ірландія, Великобританія, Канада, Франція, Німеччина, Японія та Нідерланди). Українські університети практично не представлені у світових і європейських рейтингах. Кількість науково-технічних статей, надрукованих українськими вченими в провідних світових наукових журналах у 2006 р., становила 4044 (проти 96 449 – вченими Великобританії, 23 033 – вченими Росії, 14 240 – вченими Ізраїлю). Частка України на світовому ринку наукомісткої продукції є меншою 0,1 %, питома вага обсягу виконаних науково-технічних робіт становить близько 1 % ВВП України, інноваційна активність промислових підприємств залишається надзвичайно низькою, оновлення основних засобів виробництва не перевищує 5 % на рік, матеріально-технічна база наукових організацій швидко старіє. На фоні збільшення кількості осіб з науковим ступенем погіршується якість їхньої підготовки, посилюється вплив найбільш кваліфікованої та професійно придатної до творчого пошуку частини наукової еліти в інші сфери діяльності та за кордон, зростає середній вік дослідників. Як наслідок, за даними глобального індексу конкурентоспроможності, у 2010 р. серед 133 країн Україна, займаючи за рівнем вищої освіти та фахової

підготовки 46-те місце, за технологічним розвитком посіла 83-те, а за інноваціями – 63-те місце.

Україна належить до країн з багатою історико-культурною спадщиною. На державному обліку перебуває понад 130 тис. пам'яток, з яких 57 206 – пам'ятки археології (у тому числі 418 – національного значення), 51 364 – пам'ятки історії (142 – національного значення), 5926 – пам'ятки монументального мистецтва (44 – національного значення), 16 293 – пам'ятки архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафтні (3541 – національного значення). Крім поділу пам'яток на об'єкти місцевого й національного значення, найбільш відомі пам'ятки світового значення включаються до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. На сьогодні в ньому є чотири українські пам'ятки, зокрема собор Святої Софії з прилеглими монастирськими спорудами, Києво-Печерська лавра, історична частина Львова та резиденція митрополитів Буковини. До того ж, ще два українські об'єкти мають транскордонний статус – це Геодезична дуга Струве, що простяглася територією 10 держав, і букові праліси Карпат, які Україна ділить зі Словаччиною. Крім того, в Україні 61 історико-культурний заповідник, 13 з яких надано статус національних. 1399 населених пунктів та понад 8 тис. сіл мають більше 70 тис. об'єктів культурної спадщини, які ще потребують дослідження та постановки на облік.

Доволі представницьким є пласт рухомих пам'яток історико-культурної спадщини, що зберігається в музеях, бібліотеках, архівах. Потужним просвітницьким, культурним та естетичним потенціалом володіють музеї, мережа яких в Україні нараховує 437 закладів, у т. ч. 47 державних, 383 комунальні і сім приватних. Музейний фонд України налічує близько 11 млн. історико-культурних пам'яток. Предмет писемності як об'єкт історико-культурної спадщини зосереджений у системі державних архівних установ. Національний архівний фонд України нараховує близько 60 млн. одиниць зберігання.

За роки реформи ситуація у сфері культури характеризується зростанням масових видів культури: виникло чимало театральних колективів, розширилася мережа музеїв, художніх виставок, майже вдвічі зросла кількість концертних організацій, новий розвиток отримали сучасні форми мистецтва, активізувалися міжнародні контакти. Разом з тим поточні суспільні негаразди негативно позначаються на розвитку вітчизняної культури. Вони продукують суттєві відмінності в ціннісних орієнтаціях, поглядах на минуле й майбутнє країни, на шляхи її подальшого розвитку. Відбувається занепад масових культурних практик, таких як читання книжок і періодики, відвідування театрів, кінотеатрів, музеїв тощо. Нові форми культурних практик та організації дозвілля через свою високу вартість стали сферою споживання здебільшого заможних верств населення. Спостерігається зростання відмінностей у культурних практиках населення залежно від місця проживання. За статистичними даними, мешканці міст сьогодні витрачають на відвідування культурних закладів та відпочинок у 3,5 рази більше коштів, ніж селяни. Зберігається розрив у можливостях доступу до каналів телебачення, друкованих ЗМІ, Інтернету мешканців великих міст та сільської місцевості.

Близько 70 % історичних пам'яток перебувають у незадовільному технічному стані, 10 % – в аварійному. Через брак експозиційних площ лише мала частка музейних фондів доступні для відвідувачів. Майже зникла без державної підтримки інфраструктурна база аматорства й самодіяльності, у незадовільному стані перебуває мережа будинків культури та технічної творчості. Триває скорочення чисельності учнів у школах естетичного виховання, незадовільним є стан матеріальної бази цих шкіл. Відбувається вплив за кордон талановитої мистецької молоді.

Трансформаційні перетворення в суспільстві практично не торкнулись інституціональної структури культури, що негативно вплинуло на фінансову ситуацію галузі, особливо в її бюджетному секторі. Кошти, які виділялись державою, покривали лише необхідні поточні потреби соціально-культурних закладів. Основні проблемні питання культурної діяльності (доступність, якість послуг, фінансування) залишаються складними. Невизначеними є питання удосконалення управління культурною діяльністю та її економічного механізму. Недостатнє врахування змін у споживацьких пріоритетах населення призвело до звуження сфери культурної діяльності і свідчить про повільне пристосування закладів культури до нових умов функціонування. Технічне переоснащення і модернізація матеріально-технічної бази відбувається вибірково й не підкріплюється відповідними програмними заходами.

Низька конкурентоспроможність та недостатня популярність національних культурних індустрій зумовлює домінування в мовно-культурному просторі України зарубіжної культурної продукції. Ситуація ускладнюється слабким захистом авторських та суміжних прав, наявністю великого за обсягом «піратського» ринку культурної продукції. Записи українських виконавців становлять 15–20 % музичного ринку та радіофіру. Українська культура занадто повільними темпами інтегрується у європейський та світовий культурний простір. Сучасне національне мистецтво, література, культурні індустрії далі демонструють певну ізольованість від європейських тенденцій і практик.

Кризові явища особливо виразно даються взнаки в книговидавничій справі. Упродовж першого десятиліття XXI ст. видання книг на одного громадянина України не перевищувало показник 1,2 примірника на рік, у той час як у Німеччині цей показник становив дев'ять книг на рік, а в Російській Федерації – п'ять, тоді як мінімальний поріг самодостатньої культурної індустрії має становити не менше трьох-чотирьох видань на рік. Усе це спостерігається на тлі різкого скорочення мережі книжкової торгівлі та критичного зниження рівня поповнення фондів бібліотек.

Стагнаційною залишається ситуація в кінематографічній індустрії та кінопрокаті, де не сформовані належні умови щодо залучення інвестицій, унаслідок чого кіновиробництво лишається на вкрай низькому рівні, тоді як наявний потенціал (кадровий склад кіностудій, підготовка кіномитців тощо) дає змогу знімати в Україні кілька десятків повнометражних картин на рік. Не налагодженим лишається масове виробництво телесеріалів, теленовел, пізнавальних телевізійних програм. Чималі проблеми існують у сфері музичних

культурних індустрій. Брак коштів негативно позначається на театральній та музейній справах.

Отже, в умовах соціально-економічних, політичних та культурних змін останніх десятиліть, за браком фінансових, виробничих та матеріальних ресурсів держава виявилася неспроможною гарантувати своїм громадянам виконання взятих на себе обов'язків, зокрема в гуманітарній сфері. Так, проголошені Конституцією України права на житло (ст. 47), на достатній життєвий рівень (ст. 48), на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49), безпечне для життя й здоров'я довкілля, відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст. 50), безплатну вищу освіту (ст. 53) та ін., залишаються здебільшого декларативними. Внаслідок цього громадяни України у своїй переважній більшості незадоволені своїм соціально-економічним становищем і розвитком країни в цілому. Поглиблення гуманітарних проблем, викликане недостатньою увагою з боку держави до цієї сфери суспільного життя, може стати причиною подальшого посилення зневіри громадян у здатності й спроможності держави враховувати прагнення та інтереси людини, спонукати громадян шукати шляхи вирішення власних проблем поза межами визначених державою норм і механізмів. Сьогодні вже можна констатувати наявність серйозних суспільних загроз, зумовлених тривалим нехтуванням проблемами гуманітарного розвитку, адже брак розуміння громадянами справжніх цілей і намірів державної політики та відсутність механізмів узгодження інтересів та засобів їх досягнення між громадянами й державою не сприяють ані дотриманню норм і законів, ані успішній реалізації державних програм.

Перед Україною стоїть завдання здійснення гуманітарної політики, покликаної забезпечити громадянську єдність на основі демократичних цінностей, та бути стратегією розвитку, спрямованого на створення гідних для кожного громадянина умов для розкриття та повноцінної реалізації власного потенціалу. Така політика має орієнтуватись на загальнонаціональний проект спільного майбутнього, що є однаково прийнятний для жителів усіх регіонів України, та сприяти міжкультурному та міжрелігійному діалогу в Україні, гармонійному поєднанню загальнонаціональних та регіональних інтересів у культурній сфері, забезпеченню громадянських прав і свобод.

Демократичні трансформації є умовою інтеграції України у європейський та світовий простір як рівноправного партнера, а не країни-реципієнта, в тому числі й продукції культурної індустрії. Європейська інтеграція, що підтримується більшістю громадян, вимагає від України активної участі у реалізації декларованих ООН «Цілей розвитку тисячоліття». Останні мають стати системою пріоритетів, що визначатимуть стратегію реформ, у тому числі і в гуманітарній сфері.

2. ЦІННОСТІ, ПРИНЦИПИ І ПРІОРИТЕТИ ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ

2.1. Ціннісна основа гуманітарного розвитку

Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року покликана визначити шлях до гуманістично, соціально та екологічно спрямованого розвитку нашої країни та забезпечити моральний вектор життєдіяльності українського суспільства, основу якого становитимуть: фундаментальні цінності свободи, справедливості, солідарності; демократичні принципи, верховенство права, всебічний захист фундаментальних прав людини; подолання бідності, безробіття й дискримінації людини; рівний доступ до освіти, медицини, культури та житла; рівні можливості для чоловіків та жінок; захищене довкілля; подолання ксенофобії; створення умов для вільної діяльності мас-медіа та доступу до публічної інформації; піклування про дітей та літніх людей; підтримка молоді. Економічне зростання в такому суспільстві має відбуватися таким шляхом, щоб задоволення потреб нинішнього покоління здійснювалось, не завдаючи шкоди можливостям наступних поколінь.

Зазначені орієнтири, сформульовані в наріжних документах світової спільноти, утверджують прагнення сучасного людства до формування суспільства на гуманістичних засадах, заснованого на повазі до гідності людини й забезпеченні всебічного соціального поступу. Ці перспективні цілі й завдання цілком узгоджуються з національними гуманітарними ідеалами та цінностями України, для якої, однак, пріоритет універсальних стандартів не може означати беззастережного прийняття наслідків глобалізації, серед яких – культурна уніфікація та невиправдана й надмірна комерціалізація гуманітарної сфери.

Гуманітарний розвиток України ґрунтується на гуманітарній політиці держави, яка покликана забезпечувати громадянську єдність на основі широкої участі населення в соціальному управлінні, на засадах демократичних цінностей та бути стратегією розвитку, спрямованою на гармонізацію культурно-духовного, інтелектуального та соціального потенціалу людини й суспільства. Така політика має орієнтуватися на загальнонаціональний проект спільного майбутнього, що є однаково прийнятним для жителів усіх регіонів України, та сприяти утвердженню міжкультурного й міжрелігійного діалогу в Україні, гармонійному поєднанню загальнонаціональних та регіональних інтересів у культурній сфері, утвердженню громадянських прав і свобод.

Стосовно політики в галузі культури Україна має на меті формування суспільства, в якому створюються сприятливі умови для залучення якомога ширших верств населення до надбань високої культури та формування естетичних цінностей; забезпечується функціонування продуктивних і конкурентних культурних індустрій; розвивається інформаційне суспільство; захищається культурна спадщина попередніх поколінь; здійснюється сприяння розвитку некомерційного мистецтва; створюються можливості для вільного митецького пошуку; підтримується музична й художня освіта; заохочуються читання й бібліотечна справа; вживаються заходи щодо зближення з

європейським і світовим культурним простором; підтримується інтенсивний культурний діалог з іншими країнами.

У такому суспільстві мають бути створені умови для розвитку української мови як основи державної й національної культури, відповідно до вимог європейського законодавства щодо задоволення потреб у царині культури представників різних національностей. Формування загальноукраїнського культурного простору має відбуватися через визнання творів, створених в Україні мовами інших народів, що є невід'ємною частиною української культурної спадщини. Утвердження нової моделі національно-культурної ідентичності має базуватися на настановах загальноукраїнського громадянського патріотизму.

Сучасний розвиток культури неможливий без збереження національної історичної спадщини, вивчення якої має бути забезпечене в Україні в рамках навчального процесу навчальних закладах системи загальної середньої та вищої освіти. Ці заклади також мають надавати ґрунтовні знання щодо світової культурної спадщини.

Важливим принципом державної гуманітарної політики є усунення можливості надмірної ідеологізації та політизації гуманітарної сфери.

Реалізація цього принципу сприятиме:

- досягненню суспільного консенсусу відносно базових положень національної ідентичності;
- подоланню стану морально-етичного та правового нігілізму в суспільстві;
- уникненню реалізації проектів, що несуть потенціал суспільного протистояння;
- забезпеченню спадкоємності державної політики в гуманітарній сфері незалежно від зміни влади;
- забезпеченню незалежності українських гуманітарних проектів від зовнішнього впливу.

2.2. Основні принципи гуманітарного розвитку

Початок ХХІ ст. ознаменувався гуманізацією всіх сфер суспільного життя. Переважна більшість суспільних подій та ключових політичних рішень проходять постійне випробування на відповідність гуманітарним стандартам, а використання гуманітарних технологій стає ознакою та невід'ємним атрибутом ефективних систем державного управління. У сучасного людства значно зростають гуманітарні потреби, які сьогодні можна віднести до першочергових. Відповідно до цього при здійсненні стратегії гуманітарного розвитку необхідно керуватися суттєвими змінами в структурі зовнішніх і внутрішніх викликів та загроз для України. На перший план виходять несилові аспекти безпеки, репутаційні стратегії та гуманітарна проблематика.

Зовнішні загрози характеризуються небезпекою створення нових ліній розмежування в Європі, причому таких, які матимуть не лише політичний чи геополітичний вимір, а й відзначатимуться обмеженням можливостей

економічного, культурного, інформаційного, інтелектуального співробітництва України зі світом, що в подальшій перспективі може призвести до ізоляції Української держави від магістральних напрямів гуманітарного світового розвитку.

В умовах гуманізації й глобалізації цивілізаційного простору зникає традиційний антагонізм між зовнішнім і внутрішнім векторами суспільного розвитку. Внутрішні загрози й перспективи гуманітарного характеру тісно пов'язані із зовнішніми, оскільки такі проблеми, як формування суспільства інноваційного типу, інформаційне забезпечення суспільних процесів, збереження національно-культурної ідентичності, подолання технологічного відставання, модернізація системи освіти та інші, є тими надзвичайно важливими чинниками, що впливають на рівень конкурентоспроможності країни та її гуманітарний рейтинг серед розвинених країн.

У сучасному світі відбувається гуманізація соціальних, політичних і економічних процесів, значно посилюється їх взаємозалежність і взаємний вплив. Гуманітарна сфера дедалі більше перетворюється на системоутворюючий і стратегічно важливий чинник розвитку держави; проникаючи в усі інші суспільні сфери, вона трансформується і перетворює ці сфери на якісно новий гуманітарний простір, стан справ у якому є безпомилковим індикатором науково-технологічного, культурно-інформаційного, освітнього рівня країни, квінтесенцією її досягнень і здобутків у цих галузях.

Гуманітарна складова державної політики спрямована на формування умов для реалізації соціальних та культурних прав людини, її творчих, інтелектуальних та культурних можливостей, втілення принципів соціальної справедливості, підтримку соціальної солідарності на основі демократичних цінностей та громадянських прав і свобод, протидію проявам ксенофобії, шовінізму, расизму, будь-яких форм дискримінації за релігійною, мовною чи національно-етнічною ознаками, забезпечення доступу до національного культурного продукту на українському та світовому ринках.

Відповідно до вищезазначеного основними принципами гуманітарного розвитку є:

- загальногуманітарна спрямованість соціальної та культурної політики;
- пріоритет прав людини та громадянських свобод як критерій оцінки ефективності діяльності держави та рівня розвитку суспільних відносин у країні;
- орієнтація на пошук загальнонаціонального консенсусу в гуманітарних питаннях (мови, релігії, історії та ін.), що спричиняють дискусії в суспільстві;
- забезпечення соціального й правового захисту громадян;
- орієнтація на демократичні стандарти побудови міжкультурних, міжетнічних та міжрелігійних відносин та їх побудова за принципом єдності у різноманітті;
- демократизація культурного життя, що означає зменшення впливу держави на зміст культурного продукту, який виробляється в Україні;
- модернізація культурного життя при одночасному збереженні національно-культурної спадщини всіх народів, що проживають в Україні;

– відкритість до наукового, міжкультурного, міжрелігійного співробітництва задля забезпечення інтеграції України в європейський та світовий гуманітарний простір;

– широкий діалог між громадськістю та державною владою при розробці й реалізації програм суспільного розвитку.

Дотримання зазначених принципів забезпечить гармонізацію суспільних відносин, гуманізацію всіх сфер суспільного життя та сприятиме інтеграції України в європейське і світове співтовариство.

2.3. Національні пріоритети гуманітарного розвитку

Національні пріоритети гуманітарного розвитку України зорієнтовані на створення сприятливих умов для розвитку людського потенціалу, забезпечення реалізації прагнень громадян України до побудови соціальних відносин, що ґрунтуються на засадах свободи, рівності, справедливості, відповідальності. Це передбачає:

– досягнення нової якості життя на основі підвищення рівня добробуту населення, подолання надмірної майнової нерівності та крайніх форм бідності, дієвого соціального захисту вразливих верств;

– впровадження пріоритетів здорового способу життя, гармонізацію людського й природного середовища, підтримку сім'ї та сприяння народженню й вихованню дітей;

– визнання фізичної культури і спорту як пріоритетного напрямку гуманітарної політики держави, чинника всебічного розвитку особистості та формування здорового способу життя; гарантування рівних прав та можливостей громадян у сфері фізичної культури і спорту;

– запобігання соціальному сирітству, подолання дитячої безоглядності та безпритульності;

– подолання всіх форм насильства щодо дітей та молоді, забезпечення сприятливих умов для вільного від насильства розвитку особистості;

– формування суспільства знань, де знання та можливості їх практичного застосування стануть важливим засобом самореалізації й розвитку особистості, ключовими чинниками людського розвитку;

– сприяння соціальній активності громадян, становленню громадянського суспільства;

– створення умов для культурної та політичної консолідації українського народу як модерної європейської спільноти;

– формування орієнтації на універсалістські моральні цінності.

Концепція спирається на ідеї та принципи Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини, Європейської соціальної хартії, що декларовані «Цілями розвитку тисячоліття» ООН, і узгоджена з діючими державними та відомчими програмами й законодавчими актами у сфері гуманітарного розвитку.

Національні пріоритети гуманітарного розвитку ставлять Україну перед дилемою формування і формулювання основних принципів гуманітарної

стратегії держави. З одного боку, високоадаптована до сучасних глобалізаційних стандартів стратегія несе в собі підвищені асиміляційні ризики стосовно традиційних українських культурно-цивілізаційних практик. З іншого боку, надмірне підкреслення винятковості України створює ризики національно-культурного ізоляціонізму країни. Отже, ступінь культурно-ідеологічної відкритості України світовій культурі має бути максимально вивіреном і відповідати принципам єдиної державної культурної політики.

Українська держава покликана оновити національну модель культурної політики, а саме:

1) створити умови для розвитку національних культур всіх народів, що проживають в Україні. Громадяни України мають зберегти своє неповторне культурне обличчя, засвідчити оригінальний образ своєї культури;

2) об'єднавчий потенціал української культури має стати потужним чинником національної ідентичності та єдності. У суспільній свідомості має утвердитися сприйняття української культури як сукупності культур всіх національних меншин та етнічних груп, інтегрованих у єдиний культурний простір країни.

Основними завданнями в цій сфері є:

– формування цілісного національного соціокультурного простору, що має ґрунтуватися на утвердженні української мови у всіх сферах суспільного життя, на забезпеченні присутності національного культурного продукту в повсякденному культурному споживанні наших громадян;

– подальше вдосконалення законодавства, правової освіти та виховання, забезпечення режиму законності і правопорядку;

– збереження та розвиток різноманіття мовних, національних та релігійних складових українського суспільства як потужного ресурсу гуманітарного розвитку, культурного збагачення нації;

– забезпечення динамічного розвитку національних культурних індустрій як важливої складової розвитку творчого потенціалу людини та потужного потенціалу економічного розвитку країни, створення повноцінного ринку якісних та доступних культурних послуг шляхом запровадження податкових пільг для українських виконавців, видавців, кінематографістів тощо, формування сприятливого інвестиційного клімату у сфері культурних індустрій; використання культурних індустрій у розвитку регіонів має стати джерелом притоку інвестицій та фінансових надходжень, створення робочих місць, активізації культурного життя;

– забезпечення рівного доступу до надбань культури, культурно-мистецьких і освітніх послуг всіх верств населення незалежно від місця проживання, добробуту та інших характеристик;

– поповнення фондів публічних бібліотек книжками, виданими в Україні, пропагування книжки серед дітей та молоді; сприяння виробництву і широкому прокату фільмів, вироблених в Україні, запису та популяризації вітчизняної академічної та сучасної музики, розвитку мережі книгарень та кінотеатрів; розвиток професійного мистецтва, всіх його напрямів і жанрів, зокрема заснованих на новітніх технологіях, пошук та впровадження інноваційних моделей позабюджетного фінансування мистецької творчості;

– збереження та актуалізація національної культурно-історичної спадщини, створення системи її електронного обліку та забезпечення загальнодоступності;

– розвиток і модернізація мережі музеїв та заповідників, зокрема через залучення недержавних інвестицій та меценатських коштів, які здатні дати поштовх розвитку галузей економіки, що ґрунтуються на культурній спадщині (художні промисли, культурний туризм, туристична інфраструктура); завершення культурно-мистецьких проєктів «Мистецький Арсенал», «Гетьманська столиця» в Батурині, розвиток історико-культурних заповідників «Хортиця» та «Чигирин» тощо;

– сприяння розвитку національних культурних потреб співвітчизників, які проживають за кордоном, шляхом забезпечення доступу до національного культурного надбання України;

– популяризація культур народів, що проживають в Україні, просування вітчизняного культурного продукту за межі України шляхом розширення творчих контактів українських митців із закордонними мистецькими центрами, підтримка їх участі в міжнародних мистецьких програмах, фестивалях, конкурсах, виставках тощо, а також використання можливості закордонного українства, яке є потужним ресурсом гуманітарного розвитку України;

– втілення норм та цінностей соціальної етики з метою морально-етичного оновлення українського суспільства в усіх його сферах – політиці, економіці, науці, освіті, медицині тощо.

2.4. Гармонізація міжетнічних та міжконфесійних відносин

Головним завданням гуманітарного розвитку у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин є пошук шляхів налагодження й поглиблення всебічних зв'язків представників всіх етнічних та конфесійних груп України як основи співробітництва, збереження миру і злагоди в суспільстві. Основою такого співробітництва є солідарність громадян України, об'єднаних в українську націю на засадах рівності громадянських прав і обов'язків та взаємоповаги.

Держава забезпечує мовні права усіх громадян України різних етнічних належностей, сприяє вивченню громадянами іноземних мов, насамперед мов міжнародного спілкування.

Пріоритети гуманітарного розвитку у сфері міжетнічних відносин вимагають забезпечення юридичної й фактичної рівності національностей у соціальній й економічній сфері, формування культури міжетнічних взаємин, заснованої на принципах толерантності, інтересу та поваги до культурних надбань один одного.

Держава відповідальна за визначення й неухильне дотримання демократичних принципів у міжетнічних та міжконфесійних відносинах. Важливою функцією державної політики у цій сфері є вироблення ефективних шляхів і методів розв'язання внутрішніх етнічних і особливо міжетнічних

суперечностей і конфліктів, прогнозування і запобігання їм, забезпечення умов для вільного віросповідання представниками усіх конфесій.

На цій основі повинна здійснюватись етнонаціональна політика держави. До її пріоритетів необхідно віднести завдання консолідації українського суспільства й сприяння збереженню культурної самобутності всіх громадян на основі утвердження української мови як державної та всебічного розвитку, використання й захисту мов національних меншин України.

Формування відповідного правового поля й механізмів його реалізації підпорядковане цілям гармонізації суспільних відносин, мінімізації конфліктності в етнонаціональній сфері, створенню сприятливого політичного клімату та економічного середовища для самоорганізації етнічних громад і задоволення їхніх духовних потреб.

Етнічне розмаїття суспільства держава має розглядати як незаперечну цінність й усебічно сприяти розвитку культурної, мовної, релігійної самобутності громадян України всіх національностей. Консолідація українського суспільства має відбуватися на підставі кращих традицій української культури й національних цінностей, збагачених багатомістовими взаєминами з іншими культурами й народами.

Владні структури мають послідовно протистояти спробам використання етнічності в політичних цілях, намаганням зробити її інструментом маніпуляції суспільною свідомістю, засобом здобуття привілейованого політико-правового статусу.

Держава дотримується принципу надання компенсацій за втрати, завдані минулими політичними режимами, не за суто етнічними ознаками, а на політико-правовому фундаменті відповідно до міжнародних норм і правил.

З метою гармонізації міжетнічних відносин в Україні необхідно:

- активізувати політику підтримки культури й мови народів, що проживають в Україні, в усіх регіонах країни шляхом фінансування інноваційних освітніх, культурних, інформаційних програм;

- здійснювати послідовну політику державної підтримки ЗМІ та книговидавництва; забезпечувати на всіх рівнях, особливо у традиційно російськомовних регіонах, створення ефективної, розгалуженої навчально-освітньої й виховної інфраструктури українською мовою, сприятливі умови для розвитку українського сегмента Інтернету тощо;

- надавати постійну підтримку діяльності національно-культурних товариств та інших організацій національних меншин, оперативно вирішувати їхні етнокультурні проблеми;

- рішуче протидіяти ксенофобії, а також усім формам нетерпимості та дискримінації за етнічною, релігійною та расовою ознаками, сприяти підвищенню рівня толерантності в суспільстві на основі розвитку універсалістських моральних норм і цінностей;

- профінансувати в належному обсязі та послідовно вирішувати всю сукупність проблем, пов'язаних з облаштуванням і ресурсним забезпеченням репатріантів; забезпечити мовну, культурну, соціальну адаптацію репатріантів та нових емігрантських груп; продовжити переговорний процес з урядами країн

Європи та СНД щодо їх фінансової та іншої участі в облаштуванні репатріантів на теренах України.

У сфері міжконфесійних відносин основним завданням держави є забезпечення права людини на свободу совісті, консолідація українського суспільства, збереження та примноження його традиційної релігійної культури, формування його ціннісних орієнтацій, розв'язання загальносуспільних проблем, запобігання виникненню та загостренню конфліктів на релігійній основі, протистоянню церков (релігійних організацій), зокрема щодо розподілу сфер їх впливу на території України.

Основними пріоритетами державної політики у цій сфері є:

- збереження балансу інтересів віруючих і невіруючих громадян та їх об'єднань за релігійною ознакою (релігійних організацій), досягнення взаєморозуміння та взаємної толерантності між ними, забезпечення міжконфесійної стабільності;

- формування релігійної толерантності та збереження традиційної релігійної культури суспільства;

- здійснення спільних з релігійними організаціями проектів у таких сферах як: формування здорового способу життя; зміцнення інституту сім'ї, захисту дитинства; громадських робіт; соціальної інтеграції осіб з особливими потребами; соціальної реабілітації осіб, які її потребують; охорони природної і культурної спадщини; культурно-просвітницької діяльності, пов'язаної із збереженням традиційної релігійної культури українського суспільства, захистом суспільної моралі від проникнення культу насильства, жорстокості, порнографії;

- забезпечення відкритості та прозорості процесів формування державної політики у сфері забезпечення права на свободу совісті та взаємовідносин з релігійними організаціями на всіх рівнях державної влади;

- реалізація правового механізму захисту традиційної релігійної культури суспільства, що передбачає заборону приватизації націоналізованого в минулому майна релігійного призначення, врегулювання умов та правил здійснення спеціальної експертизи релігійної практики новітніх релігійних культів;

- сприяння реалізації права громадян на свободу вибору характеру освіти як елемента свободи совісті, що передбачає законодавче врегулювання права релігійних організацій на створення конфесійних навчальних закладів.

2.5. Інтеграція національної культури в європейський культурний простір та міжнародне співробітництво в гуманітарній сфері

Інтеграція у світовий простір є одним із пріоритетів національного культурного розвитку. Ця проблема набула особливої актуальності у зв'язку з європейським вибором України, прагненням її народу до інтеграції у політико-економічний і соціокультурний простір Європи. Тому дії, спрямовані на активізацію діалогу України та ЄС, окрім галузей політичного, економічного та правового співробітництва мають неодмінно передбачати посилення співробітництва в гуманітарній сфері, вироблення та реалізацію окремих

програм, спрямованих на побудову спільного українсько-європейського простору науки, освіти та культури, гомогенізацію соціальних стандартів. Засобами досягнення цієї інтеграції є такі чинники:

- державна та недержавна (залучення бізнесових структур, благодійних фондів тощо) підтримка міжнародного наукового, освітнього, мистецького обміну; вироблення інтеграційних стратегій розвитку науки й освіти в діяльності академічних науково-дослідних інститутів і вищих навчальних закладів (узгодження науково-дослідних і навчальних програм, планування і виконання спільних наукових проектів, інші форми співробітництва в науково-технічній та освітній галузях);

- забезпечення (за державної і недержавної підтримки) зростання конкурентоспроможності вітчизняної художньої культури, причому не лише за рахунок збереження й популяризації традиційного народного мистецтва, а й стимулювання творчих пошуків і розвитку сучасних видів, жанрів і стилів мистецької творчості, що сприятиме більш активному долученню до світового художнього процесу – звичайно, за умови збереження національної своєрідності та перевіреного часом традицій вітчизняної культури;

- розширення доступу українських громадян до світового історико-культурного надбання та найкращих культурних продуктів сучасності шляхом державної підтримки міжнародної культурної співпраці, культурного діалогу, участі українських громадян у міжнародних культурних акціях, популяризації в Україні культурних надбань народів світу;

- підвищення рівня володіння українських громадян (дітей, молоді, осіб середнього віку) іноземними мовами, насамперед мовами, найбільш поширеними в Європейському Союзі;

- створення державного фонду з метою просування виробленого в Україні культурного продукту за межі країни;

- визначення на державному рівні як пріоритетних тих культурних проектів, що сприяють інтегрованості у світовий культурний простір;

- подолання залишків замкненості національної системи освіти та науки шляхом налагодження контактів та реалізації спільних проектів із зарубіжними науковими та освітніми центрами.

2.6. Розвиток співробітництва з українцями за кордоном

Забезпечення міцних і постійних культурних зв'язків із закордонним українством є одним із найважливіших чинників зміцнення авторитету України у світі, інтеграції Української держави у світове співтовариство. З огляду на це, пріоритетними для державної політики щодо закордонного українства мають стати:

- удосконалення системи культурного співробітництва України із зарубіжними країнами шляхом укладання міжнародних договорів та прямих зв'язків між культурно-мистецькими установами українських діаспор різних країн;

- надання державної підтримки реалізації найбільш значущих культурних ініціатив міжнародного характеру, що дасть змогу підвищити авторитет України у світі, сприятиме налагодженню порозуміння між народами;
- проведення за кордоном спільно з представниками української діаспори заходів за участі українських мистецьких колективів, виставок українського мистецтва, фестивалів українського кіно, круглих столів;
- заохочення приватних структур до підтримки та державне сприяння участі представників України в міжнародних виставках і конкурсах, завдяки чому можна представити самобутню українську культуру та найновіші культурні досягнення світовій громадськості; проведення культурно-мистецьких заходів у місцях компактного проживання українців заради задоволення їхніх культурних потреб;
- сприяння роботі культурно-інформаційних центрів у складі закордонних дипломатичних установ України;
- поглиблення співпраці у сфері культури з міжнародними організаціями української діаспори;
- сприяння задоволенню інформаційних потреб закордонних українців;
- створення державної системи обліку втрачених та незаконно переміщених з України культурних цінностей, активізація роботи щодо їх повернення на батьківщину.

3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ

3.1. Підвищення добробуту населення і впровадження високих соціальних стандартів життя

Визначальним напрямом гуманітарного розвитку України є забезпечення високої якості життя на основі розвитку людського потенціалу, що зумовлює необхідність збільшення інвестицій у людський капітал, розвиток соціальної інфраструктури, сприяння підвищенню життєвого рівня населення як підґрунтя для формування середнього класу – основи стабільності суспільства.

Практична реалізація такого принципу перетворює соціальну політику на один з провідних чинників гуманітарного розвитку, робить її дієвою складовою стратегії досягнення національної солідарності. Основними завданнями в цій сфері є:

- забезпечення зростання заробітної плати як дієвого стимулу трудової активності, збільшення продуктивності праці, а отже й економічного зростання;
- забезпечення випереджального зростання заробітної плати порівняно із соціальними трансфертами; встановлення мінімальної заробітної плати у розмірі, що перевищує прожитковий мінімум для працездатних осіб принаймні на 20%; впровадження економічно обґрунтованих співвідношень між державними соціальними гарантіями (мінімальна заробітна плата має бути найвищою за розміром гарантією);
- реформування пенсійного забезпечення в напрямі розбудови трирівневої системи, впровадження обов'язкового накопичувального пенсійного страхування, розвиток добровільного пенсійного страхування;
- зменшення економічно необґрунтованої нерівності населення за доходами, ліквідація крайніх форм бідності;
- створення ефективної системи соціального захисту населення, що діятиме на переважно адресних засадах, модернізація системи надання соціальних пільг;
- впровадження практики розробки та оцінювання соціальних програм на основі системи соціальних стандартів та нормативів;
- спрямування державних фінансових ресурсів на пріоритетні напрями розвитку соціальної сфери;
- відновлення та розвиток соціальної інфраструктури (насамперед сільських населених пунктів);
- удосконалення житлової політики, зокрема шляхом розвитку довгострокової оренди муніципального житла, упорядкування механізму надання відомчого, службового, соціального житла, відновлення житлового кредитування для молодих сімей;
- підвищення якості та ефективності надання послуг соціальної сфери шляхом диверсифікації їх постачальників та вдосконалення механізмів розміщення і реалізації замовлень на надання послуг за умови збереження за державою функцій забезпечення мінімальних соціальних стандартів;
- упровадження засобів заохочення участі суб'єктів господарювання у вирішенні завдань соціального розвитку на місцевому та загальнодержавному

рівнях, активне пропагування цінностей і стандартів соціально відповідального бізнесу, держави та населення.

3.2. Розвиток освітнього і наукового простору

Інтелектуальний потенціал країни є базовим структурно-утворювальним елементом формування суспільства знань та головним ресурсом динамічного зростання економіки і науково-технічного прогресу країни. Розвиток інтелектуального потенціалу передбачає створення умов для отримання якісної освіти та модернізації культурної політики.

Створення умов для прискореної модернізації національної системи освіти, формування суспільства знань передбачає перебудову всього комплексу суспільних відносин на основі сучасних постіндустріальних стандартів і новітніх досягнень науково-технічного прогресу. Формування демократичного, консолідованого суспільства, де знання та можливості їх практичного застосування стануть важливим засобом самореалізації і розвитку особистості та незамінними чинниками сталого і прискореного розвитку держави, потребують виконання цілого ряду завдань, спрямованих на реструктуризацію системи наукових та освітніх інституцій.

Серед них найважливішими є:

- удосконалення управління системою освіти (зокрема, системи фінансування);
- підвищення доступності якісних освітніх послуг, у тому числі шляхом підтримки обдарованих дітей, дітей із малозабезпечених сімей, осіб з особливими потребами;
- розвиток професійної освіти з урахуванням тенденцій на ринку праці, перспектив соціально-економічного розвитку регіонів;
- формування і розвиток сучасної системи безперервної освіти «навчання протягом життя»;
- оптимізація мережі навчальних закладів з урахуванням демографічних та економічних реалій і необхідності підвищення якості освітніх послуг;
- створення нових державних стандартів початкової, базової й повної середньої освіти; запровадження стандартів, що ґрунтуються на компетенції, у професійно-технічній освіті; розроблення національної системи оцінювання якості освіти;
- створення умов для зростання соціальної мобільності та активності молоді;
- посилення профорієнтації та первинної професійної підготовки учнів старших класів;
- зміна підходів до формування державного замовлення на підготовку фахівців на основі прогнозу потреб економіки в робочій силі;
- інтеграція освітньої і наукової складових у діяльності вищих навчальних закладів (у тому числі розробка відповідної законодавчої основи, нормативно-правового, фінансового та матеріально-технічного забезпечення);

– адаптація освіти до умов полікультурного, багатонаціонального та поліконфесійного суспільства;

– перетворення провідних вищих навчальних закладів на сучасні наукові центри, зближення академічної та вузівської науки через створення спільних наукових та освітніх підрозділів; оптимізація співвідношення обсягів державного фінансування фундаментальних і прикладних наукових досліджень та вдосконалення механізму такого фінансування на основі державних пріоритетів і висновків наукової та науково-технічної експертизи;

– створення умов для реалізації принципу автономності вищих навчальних закладів, зокрема у використанні коштів, отриманих від надання освітянських та наукових послуг, господарської діяльності та спонсорської допомоги, підготовка та внесення відповідних змін до чинного законодавства.

Зростання науково-технічного потенціалу України потребує підвищення ролі науки в розвитку сучасного суспільства. Вона має здійснюватися шляхом фінансування науково-технологічних розробок переважно за результатами проведення відкритих конкурсів, збільшення обсягу державного фінансування наукових досліджень та стимулювання приватних інвестицій у науку, подальшої інтеграції вітчизняних наукових установ у міжнародний науковий простір, посилення інформаційного забезпечення національних наукових та навчальних центрів, підвищення соціального статусу наукового працівника, запровадження державної системи грантової підтримки для талановитої молоді на проведення наукових досліджень, запровадження реального механізму захисту прав інтелектуальної власності.

Для досягнення цілей гуманітарного розвитку в освіті необхідним є:

– створення міжгалузевих наукових центрів, центрів передових досліджень на базі існуючих інститутів;

– здійснення міжінститутських прикладних і фундаментальних досліджень;

– розширення цільового фінансування гуманітарних проектів, які мають високий потенціал практичного використання;

– широке впровадження грантової системи підтримки інноваційних проектів;

– залучення талановитої молоді у сферу науки, створення умов для підвищення престижності наукової діяльності;

– створення в університетах спільних з установами НАН України та галузевими НДІ наукових центрів, які б поєднували навчання і дослідну діяльність, виконували конкретні завдання як у рамках загальнодержавних програм, так і недержавного фінансування;

– утворення освітньо-наукових закладів для підготовки фахівців нових технологічних укладів;

– створення стимулів для інвестування приватного капіталу у дослідницькі проекти, зокрема шляхом зміни законодавства.

3.3. Забезпечення гендерної рівності, прав людей з особливими потребами та обмеженими фізичними можливостями

Подолання гендерної нерівності, забезпечення рівних прав та можливостей повноцінної участі чоловіків і жінок у житті суспільства потребує розробки та запровадження заходів державної політики за такими напрямками:

- внесення змін до виборчого законодавства, що сприятимуть дотриманню принципу паритетності у складі депутатів Верховної Ради України; відхід від принципу політичної доцільності під час кадрових призначень на користь виключно професійних якостей кандидатів на посади;

- протидія гендерній нерівності в економічному становищі населення: подолання стереотипів існування «жіночих» та «чоловічих» професій; недопущення випадків дискримінаційної практики на ринку праці;

- формування у суспільній свідомості позитивного сприйняття ідеї гендерної рівності за допомогою інформаційно-просвітницьких кампаній із залученням органів державного управління, ЗМІ, освітніх установ, некомерційних організацій та інших представницьких органів громадянського суспільства;

- упровадження цілеспрямованих державних програм щодо протидії насильству в родині та викорінення торгівлі людьми;

- удосконалення системи національної статистики шляхом розширення переліку гендерно чутливих індикаторів з метою більш ефективного моніторингу та оцінки прогресу в реалізації гендерної політики.

Кількість людей з особливими потребами та обмеженими фізичними можливостями в Україні зростає в результаті техногенних катастроф, високого рівня аварійності на автошляхах, незадовільного стану оточуючого середовища, низької якості медичних послуг, збільшення випадків хронічних захворювань та вроджених вад. Відсутність послідовної державної політики щодо включення даної категорії людей у суспільну діяльність, сприяння їх працевлаштуванню перетворює їх на один з найбільш незахищених прошарків населення. У гуманітарній сфері державна політика щодо людей з особливими потребами та обмеженими фізичними можливостями повинна полягати у:

- вдосконаленні процесу підготовки і перепідготовки соціальних працівників і соціальних педагогів, розвитку матеріально-технічної бази вищих навчальних закладів, що займаються підготовкою цих спеціалістів;

- формуванні системи диференційованої інклюзивної освіти, доступної для всіх осіб даної категорії, здатної підготувати конкурентоспроможних спеціалістів та розширити їх можливості у процесі соціалізації;

- розробці та випуску аудіовізуальної продукції, матеріалів у ЗМІ, що враховують особливості людей цієї категорії;

- формування у суспільстві позитивного ставлення до можливостей людей з особливими потребами за допомогою ЗМІ, освітніх установ, неурядових організацій.

3.4. Розвиток охорони здоров'я, впровадження стандартів здорового способу життя

Основними завданнями України у сфері охорони здоров'я на найближчу перспективу є:

- переорієнтація охорони здоров'я на профілактику захворювань;
  - розроблення та впровадження державної програми сприяння здоровому способу життя;
  - реформування системи охорони здоров'я на принципах розмежування первинного, вторинного і третинного рівнів надання медичної допомоги та їх фінансування; надання господарської самостійності закладам охорони здоров'я;
  - проведення регулярних профілактичних оглядів населення;
  - збільшення обсягів бюджетного фінансування галузі охорони здоров'я;
  - підготовка кадрів та перехід первинного рівня надання медичної допомоги на засади сімейної медицини;
  - створення матеріальних і моральних стимулів для підвищення якості надання медичної допомоги;
  - відновлення мережі фельдшерсько-акушерських пунктів у сільській місцевості;
  - активізація боротьби з ВІЛ/СНІДом та туберкульозом;
  - посилення контролю за якістю фармацевтичної продукції, питної води та харчової продукції;
  - виховання особистої відповідальності за власне здоров'я та здоров'я родини, навичок самозбереження, насамперед серед дітей і молоді;
  - утвердження в суспільстві престижності дотримання здорового способу життя, його пропаганда серед населення та розробка механізмів економічного стимулювання впровадження здорового способу життя;
  - забезпечення доступності інформації стосовно важливості раціонального харчування, рухової активності, уникнення ризикованої поведінки (у тому числі сексуальної), необхідності дотримання безпечних умов і режиму праці та відпочинку, уникнення шкідливих наслідків вживання тютюну, алкоголю та наркотиків тощо; постійне висвітлення питань щодо здорового способу життя в сучасному медійному просторі із залученням відомих суспільних лідерів та використанням міжнародного і вітчизняного досвіду в цій сфері;
  - наукове обґрунтування, розробка і супровід міжсекторальних заходів з формування здорового способу життя населення з урахуванням економічних, соціальних, медичних, педагогічних, психологічних аспектів;
  - підготовка та підвищення рівня кваліфікації педагогічних, медичних і соціальних працівників щодо організації заходів з формування здорового способу життя серед різних верств населення.
- Реалізація політики, спрямованої на забезпечення протидії шкідливому впливу тютюнопаління та вживання алкоголю на здоров'я населення, зокрема:
- заборона всіх видів відкритої та прихованої (у вигляді реклами брендів) реклами алкогольної продукції, пива та тютюнових виробів;

– упорядкування торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами (надання дозволу на продаж лише в спеціалізованих магазинах або відділах з обмеженням часу продажу);

– посилення відповідальності за порушення правил торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами;

– розроблення та прийняття закону України «Основи законодавства України щодо алкоголю та наркотиків».

Основними завданнями у сфері розвитку масової фізичної культури і спорту є створення належних умов для поширення здорового способу життя:

– розробка нормативного комплексу показників вітчизняної системи фізичного виховання і масового спорту: регулярної рухової активності сучасної людини, її фізичного розвитку, фізичної працездатності, стану функціональних систем організму тощо;

– розробка та прийняття Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту;

– забезпечення можливості найширших верств громадян займатися фізичною культурою і спортом;

– сприяння пропаганді масової фізкультури та поширенню принципів олімпізму, формування в населення, особливо у дітей і молоді, стійкого інтересу до регулярних занять фізичною культурою і спортом і підвищення рівня освіченості в галузі фізичної культури;

– розробка і реалізація цільових програм, спрямованих на створення необхідних умов для розвитку фізичної культури і спорту;

– формування мережі центрів фізичного здоров'я населення «спорт для всіх», налагодження їх взаємодії з навчальними закладами та дитячими юнацькими спортивними школами;

– підтримка діяльності центрів фізичної реабілітації і соціальної адаптації;

– створення на муніципальному рівні розгалуженої мережі спортивних клубів і центрів різних форм власності та спрямованості, забезпечення доступності їх послуг;

– підвищення ролі фізичної культури і спорту як засобу профілактики асоціальної поведінки молоді.

З метою ширшого запровадження принципів здорового способу життя через поширення масового фізкультурного руху буде здійснена система заходів щодо фізкультурно-оздоровчої роботи, зокрема:

– забезпечення максимального наближення та доступності для широких верств населення спортивних і оздоровчих закладів, участі територіальних громад та НУО/об'єднань громадян у створенні інфраструктури здоров'я; сприяння спонсорству цих заходів;

– розробка нормативів безплатних і платних послуг, які надаються населенню закладами фізичної культури та спорту, а також нормативів забезпечення населення вказаними закладами;

– створення умов для заняття фізичною культурою і спортом за місцем проживання шляхом будівництва, реконструкції і утримання спортивних споруд, майданчиків, стадіонів;

- системне впровадження фізкультури в навчально-виховну практику, розвиток мережі аматорських спортивних секцій;
- організація занять фізичною культурою і спортом у системі безперервної реабілітації інвалідів, у тому числі дітей з відхиленнями у фізичному розвитку, їх методичне, медичне забезпечення і лікарський контроль з боку освітніх установ, установ охорони здоров'я, установ соціального захисту і організацій фізичної культури і спорту;
- створення умов для сімейних занять фізичною культурою і спортом в організованих групах і самостійно;
- формування організаційно-економічних механізмів, залучення і використання позабюджетних джерел фінансування на розвиток фізичної культури і спорту, створення сприятливих умов для спонсорів, що спрямовують кошти на розвиток спорту.

Основними індикаторами успішного реформування системи охорони здоров'я в Україні слугуватимуть зменшення передчасної смертності, скорочення темпів поширення ВІЛ/СНІДу та туберкульозу, збільшення середньої тривалості життя.

3.5. Забезпечення сталого розвитку суспільства і права людини на безпечне довкілля

Необхідні кроки для покращення ситуації у сфері сталого розвитку довкілля і забезпечення права людини на безпечне навколишнє середовище:

- екологізація продуктивних сил, упровадження безвідходних та маловідходних технологій виробництва та систем життєзабезпечення, розвиток альтернативних джерел енергії, зниження ресурсомісткості та енергомісткості виробництва;
- збереження техногенно незмінених ландшафтів, розвиток природно-заповідної мережі;
- відновлення техногенно змінених ландшафтів, приведення стану компонентів навколишнього природного середовища до показників, властивих природному фону даної території;
- упровадження систем екологічно безпечного поводження з відходами, поширення вторинної переробки відходів та їх вторинного використання як сировини;
- формування в суспільстві екологічної свідомості та екологічної етики.

3.6. Створення умов для гідної, результативної праці

Реалізація права людини на працю відіграє визначальну роль у процесі її соціалізації, створює мотивацію для самовдосконалення та розвитку творчого потенціалу суспільства. Оптимізація структури зайнятості, трансформація системи оплати праці та вдосконалення регулювання ринку праці забезпечать

істотне підвищення доходів населення, соціальну інтеграцію, формування середнього класу.

Основними завданнями державної політики на ринку праці є:

- формування ціннісно-етичних настанов населення на реалізацію економічно активної поведінки, самозабезпечення та дотримання трудової етики;
- забезпечення економічної обґрунтованої та гідної заробітної плати ;
- стимулювання попиту на робочу силу, розробка економічних механізмів заохочення роботодавців до створення нових робочих місць з належними умовами праці;
- підвищення просторової та міжпрофесійної мобільності робочої сили, поширення гнучких форм зайнятості;
- мінімізація негативних наслідків зовнішньої трудової міграції, вжиття заходів щодо заохочення повернення трудових мігрантів на Батьківщину та забезпечення їхньої адаптації, у тому числі шляхом стимулювання підприємництва і самозайнятості;
- проведення виваженої імміграційної політики з метою підтримки в майбутньому необхідного рівня забезпечення економіки України робочою силою, інтеграція іммігрантів, формування в суспільстві толерантного ставлення до них;
- реалізація принципів соціального партнерства на ринку праці, забезпечення прозорості та детінізації трудових відносин, сприяння розвитку колективно- договірному регулюванню питань у сфері праці та соціального захисту;
- упровадження стандартів соціальної відповідальності бізнесу.

3.7. Здійснення ефективної культурної політики, розвиток осередків культури, музейної справи, збереження та підтримка національної культурної спадщини

Головним напрямом державної політики в гуманітарній сфері є розкриття креативного потенціалу української культури; збереження створеної національною культурою системи духовних цінностей як ключових чинників формування національної ідентичності та успішної соціалізації людини; задоволення культурних потреб населення та створення сприятливих умов для творчої самореалізації людини. Для досягнення цієї мети мають бути здійснені такі кроки:

- розгортання патріотичного й громадянського виховання населення, привернення його уваги до культурно-історичних здобутків українського народу;
- підвищення громадської активності та привернення уваги до проблем гуманітарної сфери з боку влади;
- використання іноземного досвіду, матеріальної та консультаційної допомоги від країн, які здійснили успішний прогрес у розвитку й трансформації власних гуманітарних систем;

– надання культурі статусу економічно, соціально та політично важливого напрямку розвитку людини, з відображенням цього в бюджетах країни;

– проведення загальнодержавних заходів, присвячених святкуванню 200-річчя від дня народження Т.Г.Шевченка, 160-річчя від дня народження І.Я.Франка, відзначення інших пам'ятних подій у сферах української культури, науки, освіти, техніки, військової справи тощо;

– запобігання комерціалізації культури, експансії масової культури; підтримка якісного професійного мистецтва через створення належних умов для діяльності закладів та колективів у сфері образотворчого, музичного, хореографічного, театрального, циркового та кіномистецтва, поліпшення підготовки кваліфікованих мистецьких кадрів через запровадження конкурсних, грантових механізмів підтримки мистецьких проектів;

– формування суспільного запиту на твори певного типу, підтримка існуючих і запровадження нових мистецьких конкурсів, премій тощо, державні замовлення на культурні продукти, що виховують естетичний смак та загальну культуру, проведення конкурсів і тендерів культурних проектів;

– державна підтримка орієнтованих професійних осередків – мистецьких груп, виконавських колективів, друкованих органів та ін.;

– формування цілісного національного мовно-культурного простору, що має ґрунтуватися на підтримці української мови у культурному і суспільному житті, на забезпеченні присутності національного культурного продукту в культурному споживанні українських громадян;

– збереження й підтримка етнокультурного розмаїття сучасної України, реалізація потенціалу суспільного й економічного розвитку, що міститься в цьому розмаїтті;

– регламентація взаємодії структурних складових культурної галузі, створення централізованої державної мережі підтримки культурно-мистецьких організацій через запровадження спеціальних фінансово-економічних, комерційних, юридично-правових та інших служб;

– підтримка вітчизняних культурних індустрій, протекціонізм щодо національного культурного продукту, забезпечення його належної присутності, якості, асортименту на вітчизняному ринку і в міжнародному культурному просторі.

Здійснення ефективної культурної політики передбачає розвиток мережі культурних осередків і установ: музеїв, кінотеатрів, бібліотек та ін., зокрема:

– розробку та впровадження інноваційних підходів у музейній справі щодо закладів як державної, так й іншої форми власності;

– запровадження нових моделей фінансування, зокрема застосування маркетингового та інноваційного підходів з метою збільшення небюджетної частини фінансування;

– удосконалення науково-аналітичного та інформаційно-методичного забезпечення музейної справи, створення віртуальної експозиції музеїв в Інтернет;

– врегулювання діяльності музеїв та установ, що зберігають пам'ятки недержавної частини Музейного фонду України;

- продовження формування Державного реєстру національного культурного надбання;
- інтеграція музеїв України у світовий музейний простір;
- розвиток мережі кінотеатрів, запровадження нових технологічних форматів перегляду кінопродукту;
- удосконалення діяльності публічних бібліотек, модернізація бібліотечних установ і форм їхньої роботи, зокрема інформатизація й інтеграція у світовий бібліотечний простір, запровадження ефективних механізмів поповнення бібліотечних фондів тощо;
- розвиток клубної діяльності, вдосконалення моделей фінансування будинків культури і клубів, зокрема в сільській місцевості, забезпечення їх кваліфікованими кадрами, допомога в утриманні приміщень, налагодження інноваційних форм роботи.

Для впорядкування справи збереження культурної спадщини України необхідно розробити і затвердити відповідну довгострокову Державну програму, передбачивши фінансування найактуальніших заходів, серед яких:

- інвентаризація та паспортизація пам'яток історії та культури; завершення складання Державного реєстру нерухомих пам'яток України та його оприлюднення;
- затвердження генеральних планів історичних населених місць України;
- затвердження буферних зон об'єктів культурної та природної спадщини, внесених до Списку ЮНЕСКО та Попереднього списку;
- створення вертикалі державного органу охорони культурної спадщини.

При підготовці генеральних планів забудови міст, складання опорних історико-архітектурних планів необхідно передбачити обговорення цих питань з місцевою громадою із залученням науковців. Для збереження пам'яток у комплексно-просторовому середовищі пропонується встановлення системи охоронних зон: територія окремих пам'яток і пам'яток містобудування, у тому числі і заповідників, зона охорони пам'яток усіх видів, території об'єднаних охоронних зон пам'яток в межах історичних ареалів, археологічні території, що охороняються, зона ландшафту, зона регулювання забудови і заповідної території.

До розроблення та затвердження всієї необхідної документації (генеральних планів, планів управління, облікових документів) слід прийняти мораторій на будь-яке будівництво на територіях і у буферних зонах об'єктів культурної спадщини, внесених до Списку всесвітньої культурної спадщини і включених до Попереднього списку, а також історичних частин, історичних населених місць України.

На порядку денному створення спеціального наглядового комітету з представників наукових і громадських організацій, незалежних експертів, до повноважень якого входив би контроль за прийняттям рішень місцевої влади, пов'язаних з будівництвом і реконструкцією в історичних центрах міст.

3.8. Забезпечення свободи совісті, релігійної свободи, вдосконалення правового регулювання державно-церковних, міжцерковних, міжконфесійних відносин

Одною з провідних цілей гуманітарного розвитку у сфері міжконфесійних відносин є утвердження толерантних відносин між конфесіями, діючими в Україні. В умовах світоглядної лібералізації відносин, прискорених процесів поліконфесіоналізації, релігійного плюралізму, численних виявів конфліктів релігійних інтересів між практично всіма церквами та релігійними організаціями, спробами політизації релігійного середовища, привнесення в нього ідей і методів, властивих позарелігійним спільнотам (політичним, національним, націоналістичним), виявів релігійного екстремізму та ін. завдання формування толерантизації міжконфесійних відносин, запровадження принципу співіснування віруючих, релігійних об'єднань у поліконфесійному, плюралістичному і демократичному суспільстві стає актуальним, а зважаючи на світові тенденції, – необхідним, невідкладним і повсякденним. Воно постає імперативною умовою компромісного, неконфліктного співжиття релігійних спільнот.

Держава, суспільство мають сприяти реалізації курсу на толерантизацію відносин між конфесіями, змістом якого є: забезпечення реальної рівності релігійних організацій, визнання не лише за однією (свою) конфесією, а й за всіма іншими права на свободу совісті, зокрема, релігійну свободу, на рівність можливостей для всіх конфесій, віросповідань та окремих людей; визнання права інших конфесійних спільнот мати відмінну позицію, переконання, судження, поділяючи або не поділяючи їх; не зайняття конфесіями у міжконфесійних відносинах позицій власної винятковості, зверхності, домінування, протиставлення одних релігійних груп іншим тощо; готовність до практичної співпраці з іншими конфесіями у суспільно значущих напрямках діяльності, залишаючись на принципових позиціях власної церкви чи конфесії.

Напрямами утвердження толерантних відносин між конфесіями, вибору і реалізації яких мають сприяти держава та суспільство, є:

– мінімізація чи нейтралізація дії причин, що прямо або опосередковано, але у всіх випадках негативно діють на стан міжконфесійних відносин, можуть сприяти проявам релігійної нетерпимості, неповаги до переконань інших, ворожнечі, дискримінації, релігійного екстремізму та ін.;

– співпраця конфесій в процесі реалізації соціальних програм, проєктів, спрямованих на утвердження і захист традиційних цінностей, моралі та ін., що як ніяка інша діяльність зумовлює терпимі, поважливі, компромісні відносини між конфесіями чи їхніми представниками;

– неухильне дотримання на практиці владними структурами, державними службовцями закріпленого в законодавстві принципу рівного ставлення до церков, релігійних організацій, рівновіддаленості держави від церков, рівного ставлення до них, ненадання їм преференцій, пріоритетів, якими б аргументами такі дії не виправдовувалися;

– трансформація вітчизняного законодавства у напрямі запровадження правових норм, що утверджують реальну рівність прав релігійних громад,

організацій та об'єднань, не допускають вивищення одних релігій та церков над іншими, ставлять надійні правові запобіжники дискримінації за світоглядною та віросповідною ознакою;

- вироблення надійних правових та адміністративних механізмів попередження і недопущення на місцях практики прихованої нетолерантності (при поверненні релігійним організаціям культових будівель та майна, визначенні питань правонаступництва релігійних громад, реєстрації нових релігійних організацій, виділенні земельних ділянок під будівництво та ін.);

- всебічне заохочення практики діалогу, переговорного процесу з проблемних питань між конфесіями, зокрема між конфліктуєчими сторонами у релігійній сфері;

- підвищення рівня об'єктивності, глибини, інформаційної насиченості, професійного рівня матеріалів щодо релігійної сфери, міжконфесійних відносин у засобах масової інформації та ін.

3.9. Модернізація національного інформаційно-комунікативного простору

Першочерговими завданнями держави у сфері інформаційної політики є неухильне забезпечення конституційного права кожного на одержання, використання, поширення та зберігання інформації, на вільне вираження своїх поглядів на основі максимально ефективного використання для науково-технічного, культурного, соціального розвитку України можливостей, що їх надають новітні засоби обміну інформацією; вироблення та просування на світовому рівні власного інформаційного продукту. Особливого значення набуває концентрація ресурсів держави на пріоритетних завданнях розвитку інформаційного суспільства, максимальне сприяння інформаційними засобами розвитку деліберативної демократії, зростанню громадської активності, розкриттю і продуктивному використанню потенціалу кожної людини.

Реалізація цих завдань передбачає:

- гарантування дотримання права людини на захист від інформаційної продукції, що негативно впливає на фізичний, психічний, інтелектуальний та моральний розвиток людини;

- прискорення реформування національної медійної системи, модернізація її стандартів, створення системи суспільного мовлення;

- забезпечення незалежності та плюралізму засобів масової інформації, а також їх залучення до обговорення проблем інституційного та організаційного розвитку інформаційного суспільства та його ресурсного забезпечення шляхом інтеграції України у глобальний інформаційний простір;

- залучення інвестицій для розвитку інформаційної інфраструктури, впровадження та поширення сучасних інформаційних технологій;

- розвиток вітчизняного виробництва в інформаційній сфері шляхом державної підтримки національного продукту на світовому ринку;

- організаційно-правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства на державних і громадських засадах, неухильне дотримання прав інтелектуальної власності;

- недопущення монополізації інформаційного ринку України;
- посилення соціальної відповідальності ЗМІ;
- створення з урахуванням міжнародного досвіду сприятливих регуляторних режимів для розвитку інформаційно-комунікаційних технологій;
- розширення інформаційної присутності України у світі, забезпечення вигідного для українських виробників місця у світовому поділі праці у сфері інформаційних послуг;
- посилення контролю в інформаційній сфері з боку громадськості;
- удосконалення національного інформаційного законодавства в напрямі забезпечення можливості отримання суспільно значущої інформації через юридичне закріплення активного права доступу до інформації, чітке визначення процедури доступу до інформації;
- налагодження дієвої координації, створення необхідних умов, у т. ч. гнучкої системи договірних відносин з установами науки, основними центрами концентрації національних інформаційних ресурсів, зокрема, бібліотечними, інформаційно-аналітичними структурами типу «фабрик думок» та ін. для забезпечення наукового, науково-інформаційного, інформаційного супроводу реалізації державних програм, основних суспільно значущих проектів у сферах соціально-економічного та культурного розвитку, державного будівництва, розвитку інститутів громадянського суспільства.
- удосконалення організаційних та правових засад формування національного інформаційного ринку як найбільш ефективного механізму інформаційних обмінів в умовах ринкового господарювання;
- утвердження в житті суспільства електронних інформаційних технологій, елементів системи електронного самоврядування, розвиток інформаційної, довідково-інформаційної діяльності в системі управлінських структур, громадських організацій, наукових та культурно-освітніх установ, широкого спектра дистанційних форм інформаційного обслуговування користувачів бібліотек;
- активізація державної політики у сфері розвитку інтернет-послуг, у тому числі – забезпечення безпеки вітчизняних інтернет-ресурсів та нейтралізації несанкціонованих втручань у користування інформаційними послугами.

3.10. Інноваційний розвиток як чинник гуманізації суспільства

Інтенсивний постіндустріальний розвиток українського суспільства і національної економіки як суспільства знань потребує створення необхідних інституційних передумов й актуалізації ресурсів для модернізації науково-технічної, інноваційної систем та розвитку інтелектуального потенціалу.

Основні напрями державної політики щодо формування суспільства знань передбачають:

- створення інформаційного (мережевого) суспільства на базі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ);

- стимулювання використання результатів наукових досліджень і розробок для інноваційного розвитку економіки;
- розвиток інтелектуального потенціалу шляхом забезпечення конкурентоспроможності освіти, модернізації культурної політики та сприяння соціальної та громадянській активності людини.

Інноваційний розвиток, обраний Україною як стратегічний пріоритет, має спиратися як на головну конкурентну перевагу на реалізацію людського потенціалу, тобто на якнайефективніше застосування праці, знань, умінь, інтелектуального капіталу для забезпечення конкурентоспроможності економіки країни.

Пріоритетними завданнями інноваційної політики держави є:

1. Реструктуризація системи стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку, яка передбачає:

- збереження як пріоритетних лише тих напрямів, у яких Україна має істотний науковий здобуток і перспективи розвитку (освоєння новітніх, у тому числі відновлюваних, джерел енергії, високотехнологічних галузей промисловості, машинобудування, матеріалознавства, створення індустрії наноматеріалів, біотехнології, технологічний розвиток агропромислового комплексу, хіміко-фармацевтичні технології; упровадження новітніх технологій та обладнання у сфері медичного обслуговування; інформаційні технології та системи зв'язку);

- упровадження спеціальних програм, які стимулюють інноваційне підприємництво визначених пріоритетних напрямів, для чого доцільно використати практику країн Євросоюзу (зокрема, підтримку пріоритетних напрямів досліджень у VII Рамковій програмі);

- врегулювання діяльності складових національної інноваційної системи: бізнес-інкубаторів, технопарків, технополісів, венчурних фондів, «бізнес-ангелів» тощо, механізмів взаємодії їх між собою та з іншими суб'єктами інноваційної діяльності;

- становлення вертикально інтегрованих науково-виробничих структур з повним технологічним циклом від інноваційної розробки до виробництва, реалізації та технічної підтримки експлуатації нових продуктів на підґрунті економічної інтеграції галузевих НДІ та компаній-споживачів наукового продукту.

2. Розробка та запровадження заходів фінансової підтримки інноваційних проектів, яка передбачає:

- удосконалення механізмів державного програмно-цільового фінансування інноваційних проектів на конкурентній основі;

- запровадження інструментів здешевлення кредитів і заохочення комерційних банків до активнішого кредитування інноваційних проектів;

- розробка адекватних критеріїв відбору інвестиційних та інноваційних проектів для державної підтримки, у тому числі – шляхом внесення змін до Закону України «Про інноваційну діяльність»;

- відновлення системи податкових пільг на підтримку інноваційної діяльності, зокрема передбачених Законом України «Про інноваційну діяльність»; запровадження прискореної амортизації обладнання, придбаного в

рамках інноваційних проектів; звільнення від імпортного мита обладнання, ввезеного в Україну в рамках реалізації таких проектів тощо.

3. Формування належного захисту інтелектуальної власності, що передбачає:

- удосконалення законодавчої бази, що регламентує охорону інтелектуальної власності;
- спрощення процедури отримання патентів;
- створення загальної інформаційної електронної мережі, яка б містила інформацію стосовно існуючих науково-технічних розробок та можливостей їх впровадження у виробництво;
- розвиток національної системи трансферу технологій та забезпечення належного її інформаційного супроводу.

4. Заохочення створення партнерств, альянсів та інших організаційних структур, що поєднують науку, вищу освіту, розробки, виробництво та дають можливість реалізації великомасштабних міжгалузевих мегапроектів зі створення й освоєння виробництва високотехнологічної продукції.

5. Формування сучасної інноваційної культури, трансформація суспільних цінностей у напрямі визнання пріоритетів творчої праці, самовдосконалення й самонавчання, соціально відповідального підприємництва, законослухняності та правової компетентності.

3.11. Національні культурні індустрії України

Формування новітньої парадигми культурного менеджменту потребує запровадження сучасних управлінських технологій в організацію української культури і забезпечення її конкурентоздатності. Централізоване державне стимулювання культурного процесу у взаємодії з громадським самоуправлінням творчих спілок і мистецьких угруповань, аналіз і моніторинг стану культурно-мистецьких галузей, розробка пакетів практичних рекомендацій щодо раціональних ринкових, організаційних, юридичних та ін. форм культурного менеджменту, зокрема фінансування та реклами національного продукту, системи культурних пріоритетів, авторського права та ін. покликані сприяти подоланню стихійності українського культурного процесу і формування системи сучасних конкурентоздатних культурних індустрій. Стратегічними напрямками є:

- збереження ідентичності української культурної традиції в усіх жанрах і формах мистецтва, зростання частки національного продукту на внутрішньому ринку і належна репрезентація його в світовому культурно-мистецькому просторі;
- сприяння розвитку академічної, елітарної, некомерційної культури.
- забезпечення сприятливих умов для розвитку культури споживання, або масової культури;
- сприяння розвитку художньої самодіяльності;
- забезпечення підтримки навчального мистецтва, художньої самодіяльності в навчальних закладах;
- диверсифікація фінансування культурних індустрій при збереженні

державного протекціонізму;

– створення розгалуженої інфраструктури культурного ринку України, забезпечення його конкурентноздатним національним продуктом і вихід на європейський та світовий ринки.

Пріоритетом є забезпечення умов для створення прибуткової повноструктурної системи креативних індустрій, здатної формувати і задовольняти духовні запити різноманітних верств населення. Це передбачає державну підтримку таких галузей:

- видавничий напрям (книгодрукування, аудіо- та відеореєстринг, комп'ютерні програми, зокрема комп'ютерні ігри);
- кіноіндустрія;
- медійний напрям (преса, радіо, телебачення, інтернет);
- концертно-видовищний напрям (концертно-гастрольний бізнес, театральний та естрадно-цирковий ангажемент, фестивальний бізнес);
- галерейно-виставковий напрям (галерейний і виставковий бізнес, музейна справа);
- мистецько-прикладний напрям (шоу-бізнес, індустрія моди, реклама, промисловий та архітектурно-будівельний дизайн, народно-ужиткове мистецтво, сувенірно-інформаційний бізнес);
- культурно-дозвілєвий напрям (індустрії масової фізкультури і спорту, здоров'я, відпочинку, кулінарного мистецтва);
- інтелектуально-правовий напрям (індустрія авторського та суміжних прав).

З метою розвитку, зміцнення та експансії національних культурних індустрій слід сприяти діяльності організацій, що представляють державний, комерційний та громадський сектори суспільства, а також впливових фізичних осіб і закордонних організацій. Це відбуватиметься за рахунок створення сприятливого правового, економічного, інформаційного та світоглядного середовища для розвитку національної культури. Держава в цьому контексті бере на себе зобов'язання враховувати, координувати, використовувати і спрямовувати поведінку інших суб'єктів культурного процесу:

- національного бізнесу, який, фінансуючи ті або інші проекти та впливаючи на прийняття певних законів, виступає потужним партнером держави в реалізації національної культурної політики;
- громадських організацій як основного суб'єкта громадянського суспільства, що стають важливим чинником культурної індустрії, впливаючи на громадську думку, на прийняття законів, на програмну політику мас-медіа, на рішення виконавчої влади тощо.

Щодо національних культурних індустрій, реалізовуватимуться наступні стратегії:

- у сфері **культурної спадщини**:
  - а) пошук, збереження, облік і класифікація артефактів;
  - б) ретрансляція в суспільство (доступність для вивчення й масового сприймання);

в) технологічна модернізація (впровадження в інтернет-простір та електронні мас-медіа, мультимедійні навчальні та ігрові комп'ютерні програми, кінофільми тощо);

г) змістова актуалізація (перетворення на сучасну соціотворчу силу, активне включення в суспільне життя).

– у **національній освіті**:

а) вводити морально орієнтовані інтегральні курси, акцентувати духовну домінанту чинних гуманітарних дисциплін;

б) пріоритет формування гуманітарного світоглядного базису при підготовці фахівців різного профілю.

– щодо **засобів масової комунікації**:

а) підвищення відповідальності за пропаганду антидержавних і антиукраїнських ідей і настроїв у засобах масової інформації;

б) забезпечення контролю за проникненням в теле- і радіоефір, інтернет-простір, на сторінки масових видань антигуманних, аморальних, насильницьких, ксенофобських тощо матеріалів;

в) стимулювання підвищення культурного та естетичного рівня медійного контенту;

г) підтримка просування національного медійного продукту.

– у сфері **мистецтва**:

а) у галузі академічного мистецтва запровадження системи заохочень, конкурсів і премій, зокрема державних, для авторів, що створюють український мистецький продукт, а також систему заохочувальних заходів для просування талановитої мистецької молоді;

б) забезпечення сприятливих можливостей для розвитку експериментального авангардного мистецтва;

в) сприяння розвитку масової художньої самодіяльності шляхом підтримки в мас-медіа, проведення регіональних і загальнодержавних конкурсів, відзначення талановитих митців, налагодження зв'язків між масовою самодіяльністю і професійним мистецтвом;

г) забезпечення підтримки навчального мистецтва, зокрема через введення мистецьки орієнтованих курсів у навчальні програми початкової, середньої та вищої школи, сприяння розвитку художньої самодіяльності в навчальних закладах.

Особливої уваги потребує комплекс індустрії відпочинку, всебічний розвиток туристичної, рекреаційно-курортної та фізкультурно-спортивної сфери. Це включає:

– створення конкурентоспроможного українського туристичного продукту через оновлення його матеріально-технічної бази, стимулювання ініціатив малого та середнього бізнесу, розвиток сільського та екологічного (зеленого) туризму, інших видів туризму (спортивно-оздоровчого, спеціалізованого, ділового тощо);

– формування стратегії розвитку українських курортів, удосконалення законодавства щодо курортної сфери;

– сприяння розвитку готельного господарства, будівництву інших інфраструктурних об'єктів туристичної та курортно-рекреаційної сфери,

створенню готельних мереж у туристичних центрах країни, формуванню цілісної системи розвитку внутрішнього туризму, у т. ч. дитячого та молодіжного;

– створення позитивного іміджу України як об'єкта туристичного відвідування, формування стратегії просування українського туризму на зовнішній ринок, активізація відповідної рекламно-інформаційної та виставкової діяльності;

– облаштування необхідною туристичною інфраструктурою транспортних коридорів та шляхів сполучень, створення системи інформаційного забезпечення туристів у дорожньо-транспортній мережі;

– розвиток страхового сегмента у сфері туризму, підвищення рівня безпеки туристів;

– відновлення культурно-історичних об'єктів, які мають мотивуюче значення для розвитку туризму.

Це сприятиме підвищенню туристичної привабливості України, зростанню її міжнародного престижу.

4. МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ

Реалізація Концепції гуманітарного розвитку України здійснюватиметься шляхом формування політики, що передбачає відповідні механізми вирішення питань у цій сфері на державному, регіональному та місцевому рівнях, правове, фінансове та організаційне забезпечення, а також розвиток міжнародного співробітництва. Формування такої політики потребує розробки довгострокової Державної цільової програми гуманітарного розвитку України, яка має стати основою формування й виконання програм Кабінету Міністрів України.

4.1. Удосконалення державного управління гуманітарним розвитком та інструменти культурної політики

Державне управління гуманітарним розвитком передбачає розроблення системи програмних і прогностичних документів: коротко-, середньо- та довгострокових прогнозів, основним компонентом яких будуть складові соціально-культурного, освітнього та наукового рівнів, а також короткострокових прогнозів і програм галузевого, регіонального та державного рівнів. Забезпечення гуманітарного розвитку передбачає формування скоординованих дій у всіх сферах суспільного життя, адекватної переорієнтації соціальних, екологічних та економічних інститутів держави, посилення державного стимулювання зацікавленості громадян, юридичних осіб і соціальних груп у вирішенні завдань усебічного гармонійного розвитку людини. Для цього необхідно здійснити поступове реформування системи управління гуманітарним розвитком, обґрунтоване розмежування повноважень між центром та регіонами в зазначених сферах, розподіл конкретних функцій між органами управління.

Діяльність органів, відповідальних за гуманітарну політику або пов'язаних з нею (комітети Верховної Ради України, управління Адміністрації Президента України, міністерства, комітети та консультативно-дорадчі органи Кабінету Міністрів України), позначена дублюванням функцій, браком чіткості в механізмах контролю за виконанням рішень, постійними змінами апаратів виконавців після кожної зміни влади. Реорганізація діяльності органів, відповідальних за гуманітарну політику, повинна забезпечуватися такими заходами:

- формування програм у відповідних сферах гуманітарного розвитку на рівні галузевих міністерств із чітким зазначенням механізмів вирішення питань у цих сферах на державному, регіональному та місцевому рівнях та звітності про їх виконання;
- урахування світових методик і стандартів створення програм гуманітарного розвитку;
- розроблення системи аналітичних і прогностичних документів;
- посилення відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів, виділених для гуманітарної сфери, за їх нецільове використання;
- обов'язкова наукова експертиза проектів рішень щодо гуманітарної сфери;

– забезпечення системи управління в гуманітарній сфері кваліфікованим персоналом.

Ефективний державний менеджмент потребує модернізації основних інструментів культурної політики, удосконалення системи фінансових, інформаційних та нормативно-правових механізмів управління.

Фінансове забезпечення. Основними засобами гуманітарного розвитку мають стати податково-бюджетне регулювання та залучення позабюджетних коштів. Фінансове забезпечення гуманітарного розвитку здійснюватиметься за рахунок коштів підприємств, установ та організацій, державного бюджету України, республіканського бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів та інших джерел. Фінансування запропонованих заходів за рахунок державного бюджету повинно здійснюватися з урахуванням реальних економічних можливостей. Пріоритетними заходами у реорганізації фінансового забезпечення сфери культури є:

– розробка ефективних механізмів бюджетної підтримки громадських організацій у сфері культури та мистецтва, бюджетного фінансування централізованих бібліотечних систем, клубних закладів різних видів, кінопрокату тощо;

– удосконалення фінансового менеджменту у сфері культури, запровадження фандрейзингу, сприяння розвитку спонсорства і меценатства;

– запровадження прозорих конкурсних механізмів фінансування мистецьких проектів та ініціатив, що сприятиме підвищенню ефективності використання бюджетних коштів.

Інформаційне забезпечення. З метою всебічного висвітлення реалізації Концепції необхідно здійснювати постійний інформаційно-комунікативний супровід, що передбачає відкритість та прозорість прийняття управлінських рішень. Важливим є релевантне надання інформації про діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування з реалізації положень Концепції у ЗМІ та мережі Інтернет; створення окремого веб-сайту Національної комісії з проблем гуманітарного розвитку України, який, крім інформативної функції, має виконувати комунікативні завдання: містити форум для обговорення результатів впровадження та перспектив гуманітарного розвитку України. Партнером держави у справі інформаційного забезпечення сфери культури та мистецтва є ЗМІ, які сприятимуть вирішенню зокрема таких проблем:

– удосконалення піар-менеджменту у сфері культури та мистецтва;

– розширення сфери рекламних послуг у галузі культури;

– промоція культурно-мистецьких проектів, просування талановитих художніх творів, авторів і виконавців;

– підтримка національного культурного продукту.

Нормативно-правове забезпечення. Передбачає розроблення та впровадження нормативно-правових актів щодо переходу на принципи сталого гуманітарного розвитку суспільства, зокрема:

– законодавчу підтримку національного культурного продукту, сприяння благодійництву, податкове стимулювання з метою залучення до сфери культури меценатських коштів, коштів від надання платних послуг та інвестицій;

- надання статусу неприбуткових і відповідних податкових пільг закладам культури і мистецтва, діяльність яких має неприбутковий характер;
- удосконалення авторського права, нормативно-правового забезпечення інтелектуальної власності.

4.2. Розробка і реалізація державних програм у гуманітарній сфері

Під час розробки державних програм мають бути враховані специфічні умови, в яких здійснюватиметься процес гуманітарного розвитку, визначені пріоритети з їх обов'язковим включенням до програм соціально-економічного розвитку на кожний рік відповідно до фінансових можливостей держави. Також необхідно узагальнити міжнародний досвід впровадження програм гуманітарного розвитку з урахуванням існуючих методик і стандартів та сформулювати основи для його поширення.

Державні програми в гуманітарній сфері мають бути спрямовані на:

- створення необхідних фінансово-економічних умов для підвищення якості життя населення; залучення інвестицій у реалізацію проектів в освітній, культурній та науковій сферах;
- проведення цілеспрямованої інституційної політики у сфері підвищення якості життя населення;
- поєднання державного впливу з ринковими формами управління, стимулювання якісних змін шляхом пріоритетного фінансування, кредитування, матеріально-технічного та валютного забезпечення, надання економічних пільг пріоритетам гуманітарного розвитку;
- дотримання гарантій безпеки людини й суспільства;
- розміщення продуктивних сил у контексті ефективного вирішення проблем гуманітарного розвитку;
- активізацію соціальної політики та забезпечення соціальних гарантій населенню;
- налагодження партнерства між основними соціальними групами у сфері вирішення соціальних проблем, розвиток взаємодії між державою, некомерційними організаціями та бізнесом, демонополізацію соціальної сфери, диверсифікацію форм надання послуг на основі активного залучення всіх сегментів суспільства.

Для успішної реалізації державних програм гуманітарного розвитку необхідне запровадження його моніторингу, основним завданням якого є збирання та аналіз інформації про якість життя населення та гармонійного розвитку людини. Результати моніторингу мають подаватися щороку в Національній доповіді про стан гуманітарного розвитку в Україні.

На регіональному рівні передбачається розроблення проектів програм соціально-економічного розвитку територій, формування місцевих бюджетів з урахуванням пріоритетності цілей і завдань гуманітарного розвитку, реалізація комплексу заходів збалансованого розвитку регіонів, серед яких першочергове значення надається підвищенню рівня економічного розвитку регіонів за

рахунок раціонального використання внутрішньорегіональних умов, ширшого залучення ресурсів місцевого значення.

Реалізація програм на регіональному рівні дасть змогу:

- забезпечити рівні можливості для всебічного гармонійного розвитку людини незалежно від місця проживання;
- врахувати особливості кожного регіону, своєрідність природно-ресурсних, географічних, історичних, економічних, соціальних, етнокультурних та інших умов у контексті загальнодержавних інтересів;
- поліпшити конструктивність та ефективність реформ, надати їм коректної соціально-екологічної спрямованості;
- визначити оптимальні обсяги та джерела покриття потреб регіонів у ресурсах багатоцільового призначення, зокрема тих, що стимулюють всебічний розвиток людини;
- створити ефективні механізми для регулювання гуманітарного розвитку регіонів із наданням додаткових повноважень органам місцевого самоврядування в частині формування і використання коштів місцевих бюджетів, у тому числі на вирішення проблем гармонійного розвитку людини.

4.3. Діалог держави і громадянського суспільства як головна умова здійснення відповідальної гуманітарної політики

Відповідальна гуманітарна політика в Україні здійснюватиметься лише за умови активної співпраці держави і громадянського суспільства. Лише за умови рівноправного діалогу можна домогтися максимального врахування інтересів та потреб громадян у гуманітарній сфері та ефективної реалізації прийнятих в умовах консенсусу рішень, що передбачає рівну відповідальність учасників за втілення у життя намічених кроків. Водночас успішний діалог передбачає і високий рівень кваліфікації усіх його учасників. Тому інститути громадянського суспільства – професійні спілки, благодійні та громадські організації та рухи, політичні партії, професійні об'єднання, асоціації, творчі спілки, незалежні засоби масової інформації, органи самоорганізації населення за місцем проживання – покликані генерувати громадянські ініціативи в різних сферах суспільного життя, створювати організаційні умови для їх підтримки та успішного здійснення. Вирішальною передумовою активізації інститутів громадянського суспільства є переконання громадян у можливості їх ефективного використання для обстоювання власних інтересів.

Для підвищення ефективності взаємодії органів влади і громадянського суспільства, розвитку партнерських відносин доцільно активно використовувати як уже закріплені в чинному законодавстві України форми взаємодії, так і перевірені вітчизняним і міжнародним досвідом такі форми взаємодії, як:

- підтримка діяльності різних за спрямуванням громадських організацій, зокрема дитячих, молодіжних, студентських, жіночих, екологічних, релігійних тощо, об'єднань ветеранів, пенсіонерів, інвалідів, працівників науки, культури, охорони здоров'я, етнокультурних та інших формувань;

– залучення представників громадянського суспільства до розроблення, виконання й громадської експертизи проектів законодавчих актів і програм соціального розвитку;

– організація постійних зустрічей, «круглих столів», відео конференцій з вищими посадовими особами держави, лідерами політичних партій для обговорення і розв’язання першочергових проблем суспільного розвитку;

– заохочення взаємодії органів місцевого самоврядування й громадськості з питань розроблення місцевих програм гуманітарного розвитку;

– розробка механізму розміщення та укладання договорів державного замовлення;

– створення асоційованих структур (державно-громадських, громадсько-державних фондів, асоціацій, партнерств тощо), які мають визначене коло завдань і створюються за принципом цільового підходу для їх досягнення та вирішення;

– створення різних спільних консультативно-дорадчих органів, експертних рад, комісій, груп;

– проведення цілеспрямованої політики щодо підготовки кадрів та взаємного навчання державних службовців і представників громадянського суспільства навичкам і практики роботи в партнерстві один з одним;

– створення сприятливого суспільного контексту для самоорганізації громадянського суспільства на фундаменті конструктивних противаг державним структурам;

– забезпечення свободи асоціацій індивідів, пріоритетності інтересів людини в усіх сферах життєдіяльності;

– впровадження демократичних форм соціальної кооперації та активної протидії гіпертрофуванню корпоративних інтересів;

– створення механізмів взаємної відповідальності держави та організацій громадянського суспільства;

– посилення горизонтальних зв’язків між громадськими об’єднаннями для утвердження довіри між людьми і формування незаангажованого типу солідарності, що створює основу соціального капіталу будь-якого суспільства;

– активне використання механізмів державно-приватного партнерства для реалізації спільних проектів у гуманітарній сфері.

Удосконалення законодавства з питань діяльності громадянського суспільства на сучасному етапі полягає в:

– прийнятті законодавства щодо врегулювання статусу та діяльності непідприємницьких організацій;

– внесенні змін до законодавства України, яким регулюються питання об’єднань громадян, соціальних послуг, благодійництва та благодійних організацій, політичних партій в Україні;

– спрощенні процедур реєстрації та встановлення прозорих і простих процедур легалізації непідприємницьких організацій;

– законодавчому врегулюванні підприємницької діяльності організацій громадянського суспільства;

– створенні сприятливих податкових умов для діяльності організацій громадянського суспільства та законодавчому врегулюванні питань

фінансування цих організацій з боку держави, що сприятиме їх фінансовій стійкості;

– закріпленні в законодавстві України права фізичних осіб, які є платниками податків в Україні, адресувати частку сплаченого податку на розвиток тих інститутів громадянського суспільства, які така особа вільно обирає;

– запобіганні невинновданого державного втручання в діяльність організацій громадянського суспільства;

– імплементації в законодавстві України положень Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, а також Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, якими закріплено право на свободу асоціацій за кожною людиною, зокрема іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, у створенні та участі в об'єднаннях громадян, а також з урахуванням можливості їхньої участі в суспільному житті відповідно до європейських стандартів;

– забезпеченні права на звернення до органів державної влади, місцевого самоврядування для кожного громадянина України, а також іноземця, особи без громадянства незалежно від законності перебування на території України;

– запровадженні «електронного уряду» для полегшення контактів громадян з органами державної влади, спрощенні бюрократичних процедур, отриманні максимально повного й оперативного доступу до інформації;

– посиленні механізмів контролю за державними органами з боку громадянського суспільства, удосконаленні аналогічних інструментів органів законодавчої та судової влади.

4.4. Формування відносин суспільної довіри й громадянської відповідальності

Суспільна довіра – одна з базових категорій розвитку громадянського суспільства. Соціологічні дослідження громадської думки, протягом останніх 15 років, фіксують відсутність довіри населення до інститутів державної влади та окремих установ. Причина таких показників – розчарування у функціонуванні цих структур, неефективна їхня робота, розрив між можновладцями та пересічними громадянами у баченні соціальних та економічних проблем, розвитку інфраструктури держави, розвитку освіти і науки тощо.

Нормальне функціонування держави можливе лише при існуванні довіри громадян до інститутів влади та елементів громадянського суспільства. Відтак, необхідно взяти курс на:

– утвердження відповідальності органів державної влади і, зокрема, безпосередніх виконавців рішень. Державні службовці і депутати мають нести безпосередню відповідальність за реалізовані ними пропозиції;

– залучення об'єднань громадян (недержавні громадські організації) у прийняття рішень на всіх рівнях виконавчої влади. При цьому органам

державної влади необхідно прислухатися не лише до голосів, які підтримують їхні ініціативи, але, в першу чергу, до голосів критики;

– врахування інтересів не лише більшості, але й меншин. Демократія – це не диктатура більшості, а врахування інтересів усіх соціальних, етнічних та релігійних груп населення. Порушення права, свобод та інтересів однієї з груп автоматично підриває авторитет державних інституцій.

Утвердження атмосфери суспільної довіри можливе за умов, коли діяльність державної влади спрямована на недопущення в українському суспільстві проявів нетерпимості за національною, культурною, мовною, релігійною та ідеологічною ознаками. Принципами, на основі яких формується суспільна довіра є:

- ідеологічний плюралізм;
- свобода використання рідної мови в усіх сферах суспільного життя;
- національна рівність;
- культурне багатоманіття;
- свобода совісті, свобода діяльності релігійних організацій.

Формування соціальних відносин суспільної довіри й громадянської відповідальності в українському суспільстві є тим сприятливим соціальним контекстом, який забезпечив би ефективну реалізацію гуманітарної (втім як і будь якої) політики. Проблеми у цій сфері є назрілими та актуальними. Як свідчать соціологічні дослідження, рівень суспільної довіри українських громадян до владних та державних інституцій є критично низьким, а відносини довіри зведені здебільшого лише до найближчого життєвого та родинного кола людини. Ці дані підтверджуються також у порівняльній європейській перспективі досліджень останнього періоду. Згідно результатів Європейського порівняльного дослідження індекси довіри до державних інституцій і влади в Україні є найнижчими серед 24 європейських країн, залучених у дослідження, включаючи наших сусідів – Польщу і Росію. Разом з цим соціальні очікування українських громадян від держави є максимальними серед решти європейських країн, хоча якість соціальних послуг, що їх надає держава, оцінюється нашими громадянами у зрівнянні з іншими європейцями щодо своїх держав найгірше.

Парадоксальне сполучення інституціональної недовіри та відчуження громадян від держави разом зі їх стійкими патерналістськими очікуваннями та сподіваннями на її соціальну допомогу – одна із сталих характеристик несприятливого політичного та гуманітарного клімату країни. Несприятливого ні для демократизації, ні для ефективної держави. На практиці це обертається масовою втечею від податків (за різними оцінками більша частина економіки країни перебуває у “тіні”), розваленою системою державного соціального сектору, системною корупцією, відсутністю адекватного політичного представництва соціальних інтересів різних груп на рівні публічної політики через громадські, політичні організації чи то рухи, бо їм також не дуже довіряють. Чисельність організованих членів подібних об’єднань, включаючи групи інтересів самого широкого спектру не перевищує 20% дорослого населення. А переважна більшість громадян, більше ніж 80%, не належить до жодної з громадських, політичних організацій чи рухів. Така пасивність щодо власних самоорганізованих зусиль щось змінити на арені публічної політики є,

на жаль, сталим показником українського суспільства з 1994 по 2010 роки. За таких обставин цілком закономірним видається те, українські громадяни у зрівнянні з жителями інших європейських країн найменшою мірою задоволені тим, як працює (діє) демократія в нашій країні.

Масове суспільство перебуває у переважному стані зневіри, апатії, розгубленості, втрати моральних орієнтирів. Єдиним домінуючим виміром такої ситуації стають товарно-грошові відносини, а послаблення морально-етичних та слабкість правових регуляторів призводить до культивування грошового прагматизму, соціального дарвінізму та цинізму як визначальних життєвих стратегій громадян.

Подібне зневірене суспільство не може бути також відповідальним. Водночас для сучасного демократичного суспільства різні аспекти відповідальності суб'єктів соціального буття є особливо важливими. Адже за визначенням таке суспільство на відміну від патерналістського авторитарного, аби бути ефективним, на пряму залежить від відповідальної самоорганізації на всіх рівнях самих громадян, їх здатності до відповідальних консенсусних рішень та логік узгоджених колективних дій щодо суспільного блага, від гармонізації інтересів різних суспільних груп.

Ситуація системної безвідповідальності “на верхах” має своїм закономірним наслідком не лише її поступове унормування на рівні повсякденних практик, але й дистанціювання громадян від політики, розповсюдження в суспільстві настроїв апатії, песимізму та цинізму на фоні все ще стійких патерналістських установок широких верств населення. До того ж послаблення морально-етичних регуляторів, зокрема щодо відповідальності, поглиблюється слабкою ефективністю щодо реалізації юридичних механізмів “примусової” відповідальності через відсутність реального та дієвого верховенства права в країні. За результатами загальнонаціональних досліджень останнього періоду Інституту соціології НАН України дві третини опитаних респондентів не відчували особистої відповідальності щодо стану справ в країні або навіть у своєму поселенні, а дещо більше 10% опитаним було важко визначитись з цим питанням. Втім, майже кожний четвертий опитаний у дослідженні все ж відчував повну або, принаймні, часткову відповідальність щодо стану справ в країні і дещо більше, майже третина – у своєму поселенні.

Небезпека такої ситуації полягає у тому, що певні механізми колишнього патерналістського ладу в країні (зокрема в координатах соціально-економічної політики) вже зруйновано. Натомість усунення держави від “батьківської опіки за народ” ще не компенсується, почасти через брак нових інституціональних умов та можливостей, повноцінною громадянською відповідальністю членів суспільства та різних соціальних груп. Ба більше, генерування вакууму відповідальності відбувається через практику постійного її перекладання з боку влади і суспільства одне на одного, зокрема під час чисельних виборів всіх видів та рівнів. На практиці це обертається коли не усуненням від відповідальності всіх суб'єктів політичного процесу, то, принаймні, суттєвою розмитістю і невизначеністю відповідальності як регулятивної норми і соціального інституту в українському суспільстві.

Досить характерним для ситуації вакууму відповідальності в країні і тому доволі тривожним симптомом є те, що почуття відповідальності практично не корелюється з віком респондентів. Серед основних вікових когорт населення – молодь, люди середнього та похилого віку – в країні фактично відсутня генерація, яка б відчувала, а головне – приймала б на себе основний тягар відповідальності за стан суспільних справ. Водночас результати опитування показують, що на відміну від статистично-демографічних факторів більш тісний взаємозв'язок виявляється поміж відповідальною позицією громадян та особливостями їх соціальної та соціокультурної ідентифікації, зокрема їх освітнім рівнем. Чим вищим є освітній рівень громадян тим більш соціально відповідальними вони є. Цей висновок є доволі позитивним для гуманітарної, зокрема освітньої політики. У соціальних характеристиках соціальна відповідальність більш тісно пов'язана також з приналежністю громадян до середнього класу.

Формування відносин соціальної довіри та громадянської відповідальності можливе за умови реальної суб'єктності, правомочності та громадянської компетентності суспільства та його різних соціальних груп. Суспільство та його різні групи інтересів, які не є суб'єктами прийняття та контролю виконання своїх рішень, вряд чи можуть бути відповідальними, адже відповідальність за визначенням є атрибуцією лише правомочного, дієспроможного, вільного у своєму виборі суб'єкта.

Напрямами формування відносин довіри та суспільної відповідальності громадян є:

1) реформування системи політичного та громадянського представництва суспільних інтересів різних соціальних груп в на сьогодні деформованому політичному процесі;

2) формування та розвиток інституцій та реальних механізмів впливу громадян на владу (не лише під час виборчих кампаній) та громадського контролю прийняття суспільно значимих рішень;

3) реальне утвердження основ та практик місцевого самоврядування;

4) реалізація механізмів правової відповідальності через ствердження в країні верховенства права;

5) політика послідовної, дієвої, ефективної та гласної боротьби з корупцією;

6) дотримання принципу соціальної справедливості при прийнятті нормативно-правових актів;

7) створення умов для формування середнього класу, зміцнення його соціально-економічної бази та подальшого зростання;

8) розширення вже існуючого досвіду та впровадження нормативних курсів громадянської освіти в освітній системі середньої школи та курсів основ демократії у вищих навчальних закладах.

4.5. Моніторинг громадської думки та психоемоційних настроїв населення щодо гуманітарного розвитку суспільства

У системі механізмів реалізації гуманітарної політики Української держави важливу роль має відігравати постійний і неупереджений моніторинг громадської думки та психоемоційних настроїв населення. Дані останніх опитувань громадської думки свідчать про серйозні виклики та небезпеки для цілісності і суверенітету країни. Однак більшість громадян все ж залишаються оптимістами щодо перспектив розвитку країни. Абсолютне переважання розчарувань в сферах матеріального забезпечення життя сім'ї, відносне переважання у сферах працевлаштування та участі в суспільному житті певною мірою компенсуються у людей переважанням реалізованих надій у соціальному мікросередовищі (у взаєминах з близькими, друзями, сусідами, колегами). Саме завдяки цьому соціальна розчарованість все ж не сягає критичного рівня, який свідчив би про стан масової соціальної дезадаптації. Українці, як і в попередні важкі часи 1990-х, знаходять “рятівне коло” від економічних та політичних негараздів у колі свого найближчого оточення. Хоча сценарії долання труднощів і влаштування свого життя є здебільшого індивідуалістичними, а не спільними, суспільно відповідальними. У відповідності з цим слід переорієнтувати спрямування державної політики на динамічний цілеспрямований розвиток соціально-гуманітарної сфери.

Порівняльні дослідження засвідчують певні відмінності глибинних ціннісних засад масової свідомості українців, їх психоемоційних настроїв від решти європейців. Згідно з отриманими даними, українцям більше, ніж громадянам інших європейських країн, притаманні цінності “безпеки”, “конформізму”, “влади”, “традиції”, “збагачення”, “досягнення успіху” і менше – цінності “відкритості для змін”, “самостійності”, “доброзичливості”, “тедонізму”. Для людей із такими ціннісними орієнтаціями властиві обачливість, потреба державного захисту, соціального визнання та збагачення, консерватизм, безініціативність у поєднанні з жагою влади. Такі риси визначають переважно традиціоналістську свідомість, що не притаманна сучасній цивілізованій європейській людині. Отже, причини багатьох проблем суперечливого, дуже неквапливого та непослідовного процесу реформування політичної системи, економіки й гуманітарної сфери України багато в чому зумовлені консерватизмом масової ціннісної свідомості, що педнується з неефективними діями влади.

Згідно даних європейських порівняльних досліджень, українці є найменш задоволеними життям порівняно з громадянами інших європейських країн. Отже, за рівнем життя та низьким рівнем психологічного задоволення ним та своїм власним станом переважна більшість українських громадян все ще далека від європейських стандартів. Очевидно це також зумовлює обережне ставлення Західної Європи до перспективи отримати у межах ЄС велику за територією та населенням, але економічно нерозвинену, гуманітарно відсталу та політично нестабільну країну. Виходячи з цього Україна повинна максимально використати період довготривалого входження в європейську спільноту на впровадження внутрішніх політико-правових стандартів, які не суперечитимуть європейським.

Результати моніторингу громадської думки свідчать про те, що порівняно з європейськими країнами гострими гуманітарними проблемами українського

суспільства залишаються вкрай низькі показники щодо задоволення життєво важливих потреб населення, а також соціо-психологічна атмосфера масової недовіри, невпевненості, розчарування та розгубленості. Рівень деморалізованості залишається доволі високим, але, попри погіршення умов життя, збереження рівня цього показника з 2010 року може бути також свідченням певних позитивних процесів адаптації населення до життя в сучасному кризовому українському суспільстві.

Подолання перехідного стану суспільної свідомості та негативних психоемоційних настроїв громадян можливе внаслідок урахування й цілеспрямованого втілення наступних тенденцій:

– перспектива гуманітарного розвитку українського суспільства пов'язана із подоланням синдрому відчуження громадян від соціального життя та формуванням життєвих стратегій власних самоорганізованих ініціатив та зусиль;

– політична риторика та ідеологія значною мірою зберігає переважно патерналістській утриманський характер, що також зумовлено надією на зовнішню підтримку (Заходу чи Росії); відповідно слід переорієнтувати масову свідомість на демократичні норми соціального життя;

– сучасне суспільство потребує формування чіткої та послідовної політики держави по широкому спектру соціальної адаптації молоді (освіта, працевлаштування, кредитування, підтримка ділових та творчих ініціатив тощо);

– важливою проблемою є ініціація та державна фінансова підтримка системних соціологічних досліджень та методологічних розробок стратегій “слухаючої та розуміючої” влади, запровадження методологій роботи на випередження у дослідженнях громадської думки та суспільних настроїв, задіяння прогностичних можливостей професійних соціологічних досліджень;

– в сучасних умовах вирішального значення набуває вивчення громадської думки при формуванні та реалізації державної гуманітарної політики; назріла потреба створення системи постійно діючого соціологічного моніторингу громадської думки, запровадження практики соціологічних опитувань з проблем формування, реалізації та оцінки ефективності державної гуманітарної політики центральними та місцевими органами виконавчої влади в зрівняльних характеристиках по регіонах, соціальних, національних та вікових групах з виробленням рекомендацій по її оптимізації;

– назрілою потребою є розвиток нових технологій та процедур публічності та громадянської участі у прийнятті рішень – робота із зверненнями громадян, інформування громадян про розширення можливостей їх діалогу з урядом, реальна робота громадських рад при міністерствах та відомствах, а також при місцевих виконавчих органах влади з висвітленням порядку денного та прийнятих рішень, проведення інформаційних брифінгів на ЗМІ за участю перших осіб держави щодо інформування та роз'яснення важливих політичних рішень або гострих критичних публікацій в пресі щодо питань у гуманітарній та соціально-економічній сфері; розвиток інформаційно-освітніх соціо-гуманітарних програм на телебаченні, незворотна політика свободи слова та свободи преси;

– у контексті взаємодії влади і громадянського суспільства важливим є законодавче забезпечення та налагодження активної співпраці держави з недержавними некомерційними громадськими організаціями, які надають послуги у сфері гуманітарної політики, зокрема у питаннях соціального захисту та адаптації вразливих верств населення.

4.6. Фінансово-економічні механізми реалізації культурної політики

Вітчизняний і зарубіжний досвід розвитку закладів культури дає підстави вважати, що національна культура може розвиватися за умови активної регулюючої ролі і підтримки держави. При цьому культурна політика реалізується не тільки шляхом державної фінансової підтримки пріоритетних напрямів культурної діяльності. Одним з найважливіших принципів державної політики у галузі культури є створення стимулів до пошуку позабюджетних джерел доходів, розвиток змішаних форм фінансування. Роль державного регулювання полягає у формуванні системи багатоканального фінансування культурної діяльності, залучення коштів різних урядових і корпоративних фондів, приватних інвесторів, підприємницької діяльності.

Удосконалення фінансово-економічного механізму реалізації культурної політики має зосереджуватись на п'яти напрямках:

1) формування бюджету на основі застосування довготривалих нормативів поточних витрат на утримання закладів культури базової мережі загальнодержавного і місцевого рівня;

2) розширення господарської самостійності закладів культури, прав колективів в організації творчо-просвітницької діяльності, поступової зміни статусу закладів культури з державного на автономній;

3) розвиток механізмів спільного фінансування культурних проектів за рахунок бюджетів різного рівня і позабюджетних коштів, активізація меценатства та спонсорства, захист закладів культури шляхом застосування податкового, митного та валютного протекціонізму;

4) зміцнення соціальних гарантій працівників культури і забезпечення принципу рівної оплати за рівну працю, встановлення заробітної плати у закладах культури відповідно до оплати праці у виробничих галузях економіки;

5) визначення економічних умов здійснення культурної діяльності (розподіл доходів, рівень концентрації надання послуг, протидія дискримінаційної цінової політики тощо).

Культура – це поліфункціональний вид діяльності і багатоструктурна система, у якій мають використовуватись різні економічні моделі реалізації державної культурної політики.

Вузькоспеціалізовані заклади, які виконують соціально важливі функції, мають низький коефіцієнт еластичності ринкового заміщення. У зв'язку з цим у такого типу закладах організація економічної моделі має ґрунтуватись на некомерційній основі. До них відносяться заклади естетичного виховання дітей та молоді, а також спорту, мистецтва та інших форм культурно-дозвільної та освітньої діяльності, наприклад, бібліотеки. Висока еластичність ринкового заміщення спостерігається у клубно – ігорних закладах, великих центрах

проведення вільного часу і відпочинку, фітнес-центрах та інших закладах фізичної культури та естетичного виховання а також цирках, кінотеатрах. Масштаби виконання державою своїх функцій по фінансуванню послуг різняться по сферах культурної діяльності, тому патерналістка модель реалізації культурної політики може поєднуватись з ринковою і набувати змішаних форм. Диверсифікація джерел доходів формує стійку тенденцію до функціонування в перспективі багатоканальної системи фінансування культурних закладів. Таким чином, реалізація державної культурної політики має розвиватись у декілька напрямів і використовувати прями і непрямі фінансові методи.

Пряме фінансово-економічне регулювання закладів культури здійснюватиметься трьома шляхами: у формі безповоротного цільового фінансування, пільгового кредитування і позабюджетних державних фондів із закріпленими джерелами доходів. Пряме фінансування включає:

- відшкодування поточних і інвестиційних витрат;
- загальні і цільові трансферти; субсидії на реалізацію культурних проєктів;
- гранти закладам і організаціям культури та творчим працівникам.

Здійснення непрямого фінансування має відбуватиметься через надання податкових пільг організаціям та особам, що займаються благодійною діяльністю, пільг по оплаті комунальних послуг, орендної плати, забезпечення гарантій за кредитами.

Необхідно запровадити систему перехресного фінансування закладів культури на основі маркірованих податків. Надходження від маркірованих податків повинні мати різне походження як від організацій, що функціонують у сфері культури, так й від суміжних з нею видах діяльності. Маркіровані податки встановлюються у відсотках від доходів кінотеатрів, валового обороту телекомпаній, обсягу продажу аудіовізуальної продукції, а також від надання туристичних послуг, продажу товарів і послуг на території об'єктів і організацій культури.

З метою децентралізації функцій держави по фінансуванню культурної діяльності вони можуть делегуватись спеціально утвореним для цього квазідержавним організаціям. Такі структури незалежні від державного апарату у прийнятті рішень щодо підтримки діяльності закладів культури, здійснення проєктів, що дозволяє забезпечити коштами конкретні напрями культурологічного розвитку, мистецтва зі знанням естетичної специфіки і потреб населення.

Для забезпечення стабільності надходження бюджетних асигнувань впроваджуватиметься нормативно-цільовий метод фінансування культурних закладів. Порівняно із кошторисним фінансуванням він має переваги, оскільки встановлює пряму залежність бюджетних надходжень від результатів діяльності закладів культури.

Мотиваційний характер трудової діяльності забезпечуватиметься впровадженням 18-ти розрядної тарифної сітки по оплаті праці. Діапазон крайніх розрядів 1:5,9 дає змогу, зберігаючи відмінності в оплаті праці, зацікавлювати працівників у підвищенні кваліфікації.

В умовах виникнення індустрії “конвеєрного туризму” і усвідомлення значення туризму як однієї з системоутворюючих галузей європейської економіки особливого значення набуває збереження й актуалізація об’єктів культурної та історичної спадщини, інтеграція їх у структуру сучасного культурно-економічного життя України. З цією метою розробляються юридичні та економічні механізми:

- приватизації пам’яток як дієвого засобу їх капіталізації і залучення приватних інвестицій на реставрацію і утримання;

- розроблення системи заходів, реалізація яких дозволить зробити збереження і реставрацію пам’яток історії і культури вигідними для власників, орендарів та інвесторів, включаючи особливий податковий режим, а також систему бюджетних субсидій для компенсації частини витрат на реставрацію пам’ятки.

- розвиток та утримання об’єктів культурної та історичної спадщини;

- сприяння розвитку культурного, пізнавального та екологічного туризму і створення на базі об’єктів спадщини туристичних продуктів і брендів.

Ефективна інформаційна політика зумовлена пріоритетами модернізації суспільства, використання просвітницько-виховного потенціалу сучасних медіа для розбудови міцного, консолідованого українського соціуму, дотриманням інформаційно-психологічної безпеки громадян. Зокрема, запроваджуються:

- механізми економічного сприяння виробленню якісного національного культурного продукту;

- стратегії вдосконалення системи фінансування та економічного заохочення розвитку радіо і телебачення, які відіграють найбільшу роль у сучасному інформаційному просторі України;

- система економічних заходів подолання дискримінаційного становища української преси й книгодрукування, переважання в них зарубіжного продукту.

- стратегії економічного сприяння розвитку нових медіа на платформі всесвітньої мережі Інтернет.

Економічне стимулювання сфери охорони здоров’я, масової фізкультури і спорту полягає в пріоритетності профілактичних стратегій, збільшенні бюджетного фінансування реформи в медичній сфері, запровадженні економічних механізмів заохочення здорового способу життя, залученні небюджетних коштів на розвиток фізкультури, будівництво спортивних об’єктів тощо.

Державна підтримка мистецтва включає фінансування бюджетних мистецьких закладів і установ, державних премій і конкурсів, зокрема Національної премії ім. Т.Г. Шевченка, підтримку недержавних премій, конкурсів, залучення благодійних і спонсорських коштів на розвиток і промоцію українського мистецтва. Стратегічним напрямком роботи є вироблення інноваційних моделей капіталізації культурних індустрій, зокрема сфери туризму та відпочинку, утвердження їх як прибуткової культурно-економічної галузі.

Система економічних стимулів і механізмів впровадження культурної політики сприятиме розвитку та модернізації українського культурного

простору, формуванню повноструктурного культурно-мистецького ринку. Це створить необхідні умови для розквіту української культури, її повноправного входження в європейський та світовий культурний простір.

5. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Орієнтиром та критерієм оцінювання результатів державної гуманітарної політики має слугувати:

- Індекс розвитку людського потенціалу за методологією ООН, оскільки Україна прагне забезпечити у 2020 р. свій перехід до групи країн з високим рівнем розвитку людського потенціалу (42 країни, за даними 2010 р.), що розраховується на основі таких показників, як очікувані тривалість життя і навчання, ВВП на душу населення;

- місце вітчизняних вищих навчальних закладів у світових рейтингах університетів QS World University Rankings, Academic Ranking of World Universities;

- участь та позиція у рейтингу якості шкільної освіти Programme for International Student Assessment (PISA);

- Індекс реалізації екологічної політики (Environmental Performance Index);

- позитивна динаміка зростання рівня толерантності у суспільстві;

- кількість аудіовізуальної, книговидавничої продукції державною мовою та мовами національних меншин, культурних та освітніх закладів на душу населення;

- представленість робіт вітчизняних митців на міжнародних, європейських культурних заходах.

Реалізація Концепції дасть змогу:

- 1) у сфері підвищення добробуту населення і впровадження високих стандартів життя: забезпечити гідну оплату праці громадян, реалізувати реформу пенсійного забезпечення, створити ефективну систему соціального захисту населення, удосконалити житлову політику та підвищити якість та ефективність надання послуг соціальної сфери;

- 2) в освітньому та науковому просторі удосконалити систему управління освітою, зробити освітні послуги якісними та доступними для усіх верств населення, перетворити провідні вищі на наукові центри, створити умови для гідного представлення вітчизняної науки на міжнародній арені, забезпечити комплексну реалізацію освітнього й наукового потенціалу провідних науково-дослідних інститутів і національних університетів;

- 3) забезпечити гендерну рівність, права людей з особливими потребами та обмеженими фізичними можливостями шляхом внесення змін до законодавства, реалізації інформаційно-просвітницьких та державних програм, забезпеченням можливості отримати якісну професійну освіту;

- 4) у сфері охорони здоров'я поліпшити здоров'я населення, зменшити передчасну смертність та збільшити тривалість життя громадян, створити умови для розвитку масового спорту, активно просувати здоровий спосіб

життя, відмовитися від стимулювання вживання алкоголю та тютюнової продукції;

5) забезпечити сталий та екологічно безпечний розвиток суспільства шляхом переходу до «зелених» технологій у виробництві, утилізації відходів, вжиття заходів, спрямованих на збереження існуючих природних та біологічних ресурсів, та формуванням у суспільстві екологічної свідомості;

6) створити умови для гідної та результативної праці забезпечивши гармонізацію відносин між працівниками та роботодавцями, мобільність робочої сили, регулювання трудової міграції з та в Україну, розвиток нових форм зайнятості, сформувавши потужний середній клас та соціальну структуру європейського зразка;

7) у сфері культурної політики: реалізувати інноваційні підходи до розвитку культурних установ, впровадити нові моделі їх фінансування, удосконалити законодавчу базу їх діяльності, розширити список об'єктів культурної та природної спадщини, створити умови для їх збереження;

8) у сфері міжконфесійних відносин проводити відкриту, неупереджену політику щодо представників усіх конфесій, налагодити партнерські відносини між державою та релігійними установами та реалізувати спільні проекти, гарантувати права релігійних громад та запобігти виникненню релігійних протистоянь;

9) в інформаційно-комунікаційному просторі забезпечити розвиток інформаційної системи та якість її продуктів, сприяти розвитку вітчизняних ЗМІ та інформаційного суспільства в Україні, удосконалити законодавче регулювання цієї сфери, здійснити комплекс заходів, спрямованих на розвиток суспільної моралі та соціальної етики;

10) стимулювати інноваційний розвиток суспільства, формування економіки знань, сформувати вертикально інтегровані науково-виробничі структури, забезпечити конкурентоспроможність освіти, науки й технологій, сформувати демократичне, консолідоване суспільство, де знання та можливості їх практичного застосування стануть важливим засобом самореалізації й розвитку особистості та незамінними чинниками сталого людського розвитку;

11) розвинути національні культурні індустрії, ідентичність української культурної традиції в усіх жанрах і формах мистецтва, закласти основи для розвитку академічної, елітарної, некомерційної культури, запропонувати конкурентоспроможний вітчизняний туристичний продукт, створити розгалужену інфраструктуру культурного ринку України, здатного виробити конкурентоздатний національний продукт та вивести його на європейський та світовий ринки.